

**CHANGES IN POLISH AGRICULTURE FROM 2004 TO 2022
IN THE LIGHT OF ECONOMIC CONDITIONS
AND EUROPEAN UNION MEMBERSHIP**

**ZMIANY W POLSKIM ROLNICTWIE W LATACH 2004–2022
W ŚWIECIE KONIUNKTURY GOSPODARCZEJ
I CZŁONKOSTWA W UNII EUROPEJSKIEJ**

MICHAŁ DUDEK

Citation: Dudek, M. (2025). Changes in Polish Agriculture From 2004 to 2022 in the Light of Economic Conditions and European Union Membership / Zmiany w polskim rolnictwie w latach 2004–2022 w świetle koniunktury gospodarczej i członkostwa w Unii Europejskiej. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej / Problems of Agricultural Economics*, 384(3), 21–50. <https://doi.org/10.30858/zer/208811>

Abstract

Aim: The aim of the article was to identify changes in domestic agriculture and their determinants affecting the economic situation of farms during Poland's membership in the EU.

Material and Methods: The analyses were based on empirical material, including data from public statistics (Statistics Poland, ARMA and Eurostat) and the literature on the subject. The study used descriptive, historical, and index methods as well as the method of a scoping literature review. The observation period covered the years 2004–2022.

Results: The analysis of public statistics data and the literature review showed that in almost two decades since Poland's accession to the EU, economic changes took place which affected the situation of the agricultural sector, agricultural structures, and farms. An important role in processes under examination was played by the instruments of the EU common agricultural policy, stabilizing the position of farmers, especially in terms of improving their income situation and enhancing the possibilities for growth and modernization of production within the developing agri-food sector.

Conclusions: However, during the analyzed period, no significant structural transformations in agriculture were observed, especially in the agrarian structure. They followed a trend towards the concentration of agricultural land in relatively larger and commercially viable farms, but the scale and pace of this process was small, which was associated with the effects of EU and national agricultural policy solutions.

Keywords: structural changes, agriculture, farms, European Union, common agricultural policy, direct payments.

JEL codes: Q10, Q18, E60, J38.

Abstrakt

Cel pracy: Celem artykułu była identyfikacja przemian w krajowym rolnictwie i ich uwarunkowań oddziałujących na sytuację ekonomiczną gospodarstw rolnych w okresie członkostwa Polski w UE.

Materiał i metody: Podstawę analizy stanowił materiał empiryczny obejmujący dane statystyki publicznej (GUS, ARiMR i Eurostat) oraz literatura przedmiotu. Wykorzystano metodę opisową, historyczną, wskaźnikową oraz metodę zakresowego przeglądu literatury przedmiotu. Okres obserwacji dotyczył lat 2004–2022.

Wyniki: Z przeprowadzonej analizy danych statystyki publicznej oraz literatury przedmiotu wynikało, że w okresie niespełna dwóch dekad od momentu przystąpienia Polski do UE, zachodziły zmiany gospodarcze, które rzutowały na sytuację sektora rolnego, struktur rolnych i gospodarstw rolnych. Ważną rolę w analizowanych procesach odegrały instrumenty wspólnej polityki rolnej UE, stabilizujące położenie rolników, zwłaszcza w aspekcie poprawy sytuacji dochodowej oraz możliwości wzrostu i modernizacji produkcji w ramach rozwijającego się sektora rolno-żywnościowego.

Wnioski: W analizowanym przedziale czasowym nie odnotowano jednak istotnych przemian strukturalnych w rolnictwie, w tym zwłaszcza w strukturze agrarnej. Następowaly one w kierunku koncentracji gruntów rolnych we względnie większych i towarowych gospodarstwach, jednak skala i tempo tego procesu były niewielkie, co wiązało się z niekorzystnymi efektami oddziaływania rozwiązań unijnej i krajowej polityki rolnej.

Słowa kluczowe: zmiany strukturalne, rolnictwo, gospodarstwa rolne, Unia Europejska, wspólna polityka rolna, płatności bezpośrednie.

Kody JEL: Q10, Q18, E60, J38.

Introduction

In 2024, twenty years have passed since Poland's membership in the European Union (EU) and the functioning of Polish agriculture within the European single market (ESM) and the common agricultural policy (CAP). Undoubtedly, the participation in the EU's economic and institutional structures so far has been associated with a fundamental transformation of the conditions and possibilities for the development of the domestic agricultural sector. At the same time, during two decades of integration, the situation of people professionally and personally connected with farms and rural areas has changed. New circumstances for conducting economic and social activities resulted, among others, from the opportunity to participate in the integrated area of movement of people, goods, services and capital, but also arose from the launch and inflow of EU programs and financial resources, including within the framework of EU agricultural and rural policy. The CAP has so far been one of the key sectoral policies of integrating Europe, whose objectives included, among others, increasing agricultural production efficiency, ensuring an adequate standard of living for the farming population, or guaranteeing sufficient food supply to consumers (Lovec, 2023; Tomczak, 2009).

Due to its economic, social, and environmental significance, the agricultural sector constitutes an area of competence shared between the EU and Member States. It is related to strong integration interdependence, which consists of substantial regulatory achievements and a relatively large budget (one-third of all EU financial resources) (Barcz et al., 2023;

Wstęp

W 2024 roku minęło dwadzieścia lat członkostwa Polski w Unii Europejskiej (UE) oraz funkcjonowania polskiego rolnictwa w ramach jednolitego rynku europejskiego (JRE) oraz wspólnej polityki rolnej (WPR). Niewątpliwie dotychczasowe uczestnictwo w strukturach gospodarczych i instytucjonalnych UE oznaczało duże zmiany w warunkach i możliwościach rozwoju krajowego rolnictwa. W tym czasie zmieniła się również sytuacja osób związanych z gospodarstwami rolnymi i obszarami wiejskimi. Nowe warunki prowadzenia działalności gospodarczej i życia społecznego wynikały m.in. z możliwości korzystania ze swobody przepływu osób, dóbr, usług i kapitału, ale także z uruchomienia i napływu programów oraz środków finansowych z UE, w tym w ramach polityki rolnej i wiejskiej. Wspólna polityka rolna była jedną z najważniejszych polityk wspólnotowych w Europie. Jej główne cele obejmowały m.in. zwiększenie wydajności produkcji rolnej, poprawę poziomu życia ludności wiejskiej oraz zapewnienie odpowiedniej ilości żywności dla wszystkich konsumentów (Lovec, 2023; Tomczak, 2009).

Ze względu na swoje znaczenie gospodarcze, społeczne i środowiskowe rolnictwo jest obszarem, za który odpowiadają zarówno państwa członkowskie, jak i sama UE. Wiąże się to z silną współzależnością integracyjną, na którą składa się pokaźny dorobek regulacyjny i duży budżet – około jedna trzecia wszystkich wydatków UE (Barcz i in., 2023; Włodarczyk, 2022). Doświadczenia Polski z dwudziestu lat członkostwa w UE skłaniają do

Włodarczyk, 2022). The experience of Poland's EU membership gathered so far prompts reflection on the consequences and effects of the functioning of Polish agriculture within the ESM, CAP, and other EU policies. It is important not only due to the long-emphasised importance of food production for the national economy, labor market, or for achieving environmental and climate goals, but also due to the role of administrative and political mechanisms in shaping agricultural structures and ensuring economic resilience and development opportunities for domestic farms (Kata & Wosiek, 2023). At the same time, the analysis of Polish agriculture's participation in EU structures so far is interesting from the perspective of critical voices directed at EU policies, particularly the CAP. Among many charges raised against the latter are negative assessments regarding, among others, suboptimal distribution of financial resources, e.g., disfavoring small family farms, negligible positive impact on the natural environment and climate, or bureaucratic overgrowth (Zawalińska, 2024; Zawojka, 2017).

It should be emphasised that the economic situation of farms and their users is conditioned by a complex of various determinants, from the structure of the economy, financial and budgetary situation, to current economic conditions, including trends shaping agricultural markets (Leszczyńska, 2018). In this context, mechanisms of fiscal, monetary, agricultural or trade policy play an important role. They consist, among others, of stabilizing the functioning of economic entities through redistribution of public funds, creating incentives for desired behavior in the market and social sphere, or developing support instruments facilitating adaptation to sudden changes in the market environment and business development.

The aim of the article was to identify changes in agriculture and their determinants affecting the situation of farms in Poland in the context of the functioning of the sector within EU structures and the CAP. The observation period covered the years 2004–2022, i.e., the time falling within three so-called financial perspectives of EU budget policy (2000–2006, 2007–2013, 2014–2020). The study adopted three specific objectives:

1. determining transformations within the basic structures of Polish agriculture (especially changes in the area structure of farms);
2. indicating macroeconomic and institutional determinants defining transformations in the basic structures of domestic agriculture and the situation of farms;
3. pointing selected economic, social and institutional effects in Polish agriculture related to functioning in EU structures and implementing the CAP.

zastanowienia się nad skutkami i efektami działania polskiego rolnictwa w ramach JRE, WPR i innych polityk unijnych. Jest to istotne nie tylko ze względu na znaczenie produkcji żywności dla gospodarki krajowej, rynku pracy czy realizacji celów klimatycznych, ale także z powodu roli, jaką odgrywają decyzje polityczne i administracyjne w kształtowaniu struktury rolnictwa i zapewnianiu stabilności oraz możliwości rozwoju gospodarstw rolnych (Kata i Wosiek, 2023). Jednocześnie ocena dotychczasowego udziału polskiego rolnictwa w strukturach unijnych jest ciekawa w świetle krytyki kierowanej wobec polityk UE, zwłaszcza WPR. Wśród zarzutów pojawiają się m.in. uwagi o nieoptymalnej dystrybucji środków finansowych (zwłaszcza dla małych gospodarstw rodzinnych), słabym wpływem na środowisko i klimat oraz zbyt rozbudowanej biurokracji (Zawalińska, 2024; Zawojka, 2017).

Trzeba podkreślić, że sytuacja ekonomiczna gospodarstw rolnych zależy od wielu czynników – od stanu całej gospodarki, finansów publicznych i budżetu państwa, po bieżącą koniunkturę i zmiany na rynkach rolnych (Leszczyńska, 2018). Ważną rolę odgrywają tu mechanizmy polityki fiskalnej, monetarnej, rolnej i handlowej. Mają one na celu stabilizację działalności gospodarczej poprzez redystrybucję środków publicznych, tworzenie zachęt do pożądanых działań rynkowych i społecznych, a także przygotowywanie instrumentów wsparcia, które ułatwiają dostosowanie się do nagłych zmian i rozwój gospodarstw.

Celem artykułu była identyfikacja zmian w polskim rolnictwie oraz ich uwarunkowań, które wpływały na sytuację gospodarstw rolnych w kontekście funkcjonowania sektora w strukturach unijnych i WPR. Analiza obejmowała lata 2004–2022, czyli okres trzech perspektyw finansowych polityki budżetowej UE (2000–2006, 2007–2013, 2014–2020). W opracowaniu przyjęto trzy cele szczegółowe:

1. określenie zmian w podstawowych strukturach polskiego rolnictwa (zwłaszcza w strukturze obszarowej gospodarstw rolnych);
2. wskazanie uwarunkowań makroekonomicznych i instytucjonalnych, które wpływały na te zmiany oraz na sytuację gospodarstw rolnych;
3. przedstawienie wybranych efektów ekonomicznych, społecznych i instytucjonalnych w polskim rolnictwie wynikających z członkostwa w UE i realizacji WPR.

In the first part of the text, the 2004–2020 situation in the macroeconomic environment of agriculture was characterized and the contribution of this sector to nationwide economic changes was presented, with an outline of basic production and economic trends. Then, selected structural changes that occurred in Polish agriculture in the indicated period were shown, with particular attention paid to the area structure of farms. Subsequently, the process of using EU CAP financial resources in Poland was traced, assessing its legitimacy and determining the potential impact on the previously presented structural changes and the economic and social situation of farming population.

The assessment of the impact of EU funds in this regard was mainly formulated based on a review of the results of research conducted so far and the author's evaluation. The study, combining quantitative and qualitative research methods and taking into account the complexity and multifaceted nature of economic phenomena, refers to the assumptions of heterodox economics (Lawson, 2006; Włodarczyk, 2012). Such an approach is not widespread. In the domestic subject literature, assessments of changes in agricultural holdings during Poland's EU membership were generally formulated from the perspective of mainstream economics.

Material and Methods

The presented impact analysis of selected determinants on the economic situation in agriculture and farms concerned the years 2004–2022. This period fell within three EU financial perspectives (2000–2006, 2007–2013, and 2014–2020). The considerations formulated in the article essentially fitted into two different time periods, which were accompanied by different economic situation and variable financial and institutional conditions for supporting the agricultural sector. The decade of 2004–2013 was a time of accession and gathering the first experience from integration with EU structures. In turn, the 2014–2022 period saw, among others, the relatively largest inflow of EU funds to Poland, as well as negative social and economic consequences resulting from the outbreak of the COVID-19 pandemic and Russia's military attack on Ukraine.

In order to determine multidirectional changes in Polish agriculture during the first nineteen years of functioning in EU structures and to formulate their assessment taking into account different perspectives, various research methods as well as quantitative and qualitative empirical material were used in the study. The quantitative dimension of transformations in the agricultural sector and in farms was attempted to be captured using indicator, descriptive,

W pierwszej części tekstu przedstawiono sytuację w latach 2004–2020 w otoczeniu makroekonomicznym rolnictwa oraz omówiono wkład tego sektora w zmiany zachodzące w całej gospodarce kraju, z uwzględnieniem głównych tendencji produkcyjnych i ekonomicznych. Następnie zaprezentowano wybrane zmiany strukturalne w polskim rolnictwie w tym okresie, zwracając szczególną uwagę na strukturę obszarową gospodarstw rolnych. Kolejna część opracowania dotyczyła wykorzystania w Polsce środków finansowych WPR UE – oceniono zasadność ich wydatkowania oraz możliwy wpływ na opisane wcześniej zmiany strukturalne i sytuację ekonomiczno-społeczną osób związanych z rolnictwem.

Ocena oddziaływania funduszy unijnych została oparta głównie na przeglądzie wyników dotychczasowych badań oraz własnej analizie autora. Opracowanie, łącząc metody ilościowe i jakościowe oraz biorąc pod uwagę złożony i wieloaspektowy charakter zjawisk gospodarczych, nawiązuje do założeń ekonomii heterodoksyjnej (Lawson, 2006; Włodarczyk, 2012). Takie spojrzenie nie jest w Polsce powszechne – w literaturze przedmiotu oceny zmian w gospodarstwach rolnych w okresie członkostwa Polski w UE zazwyczaj opierano na perspektywie ekonomii głównego nurtu.

Materiał i metody

Przedstawiona analiza wpływu wybranych uwarunkowań na sytuację ekonomiczną rolnictwa i gospodarstw rolnych obejmuje lata 2004–2022. Okres ten pokrywa się z trzema unijnymi perspektywami finansowymi (2000–2006, 2007–2013 i 2014–2020). Rozważania zawarte w artykule odnosiły się zasadniczo do dwóch różnych przedziałów czasowych, którym towarzyszyły odmienne warunki gospodarcze, finansowe i instytucjonalne. Lata 2004–2013 to czas przystąpienia Polski do UE i pierwszych doświadczeń wynikających z integracji. Z kolei lata 2014–2022 charakteryzowały się największym napływem środków unijnych, ale też negatywnymi skutkami społecznymi i gospodarczymi związanymi z pandemią COVID-19 oraz agresją Rosji na Ukrainę.

Aby uchwycić wielokierunkowe zmiany w polskim rolnictwie w ciągu dziesiętnastu lat członkostwa w UE dokonać ich oceny z różnych perspektyw badawczych, zastosowano zróżnicowane metody badawcze i wykorzystano zarówno dane ilościowe, jak i jakościowe. W wymiarze ilościowym posłużono się analizą wskaźnikową, opisową i historyczną, opartą na danych statystycznych pochodzących z GUS-u, Eurostatu i ARiMR. Analizowano informacje obejmujące różne poziomy – od gospodarstw rolnych, przez cały sektor, aż po gospodarkę narodową.

and historical analysis of data from the public statistics system (Statistics Poland, Eurostat, the Agency for Restructuring and Modernization of Agriculture). In this case, data and information concerning various levels of aggregation were used, from farms, through the agricultural sector, to the entire economy. Particular focus was placed on the analysis of basic indicators describing economic structures (e.g., area structure of farms, structure of land use by size groups of farms) and economic situation (e.g., GDP growth rate), including in agriculture (e.g., dynamics of “price scissors” in agriculture). At the same time, part of the text was devoted to changes in the number of farms in total and in area size groups, as well as changes in the shares of individual area size groups and in the structure of agricultural land use.

The qualitative aspect of transformations in agricultural structures and farms in Poland was analyzed primarily based on a literature review. The assessment of conclusions from research conducted so far was made in a scoping manner (scope literature review) (Ćwiklicki, 2020). It consisted of mapping relevant literature on a given topic and selecting and synthesizing conclusions resulting from it (Arksey & O'Malley, 2005; Colquhoun et al., 2014). The research material included over forty purposefully selected and frequently cited scientific and expert studies. The scope of these publications concerned the field of social sciences, including economics and finance, political science and administration, and sociological sciences.

Results

Macroeconomic Changes and Agricultural Sector Performance in Poland After 2004

The functioning of agriculture depends on many external factors, including the general economic situation, environmental, climatic, and political conditions. During the first two decades of Poland's EU accession and the coverage of domestic agriculture by the CAP, the country generally showed clearly positive economic growth and favorable economic conditions. Between 2004 and 2022, Poland's GDP increased in current prices by more than double (by 226%), from 903 to 2,945 billion PLN, and its cumulative average growth in this period was 76%. Economic growth was accompanied by rising domestic demand and domestic consumption (Figure 1). There was also an inflow of foreign investment, an increase in trade exchange and production in enterprises, resulting both from increasing domestic and external demand, strengthened by the depreciation of the zloty against the euro and dollar.

Szczególną uwagę zwrócono na podstawowe wskaźniki opisujące struktury ekonomiczne (np. strukturę obszarową gospodarstw czy użytkowanie ziemi według grup obszarowych) oraz na ogólną koniunkturę gospodarczą (np. stopę wzrostu PKB), a także sytuację w rolnictwie (np. dynamikę „nożyc cen”). Odrębnie przeanalizowano zmiany w liczbie gospodarstw rolnych ogółem i w poszczególnych grupach obszarowych, jak również w ich udziale w strukturze gruntów.

Aspekt jakościowy przemian w rolnictwie oparto głównie na przeglądzie literatury przedmiotu. Ocena wyników dotychczasowych badań została przeprowadzona w formie przeglądu zakresowego (ang. *scope literature review*) (Ćwiklicki, 2020). Polegał on na mapowaniu dostępnych opracowań, ich selekcji i syntezie wniosków (Arksey i O'Malley, 2005; Colquhoun i in., 2014). Materiał badawczy obejmował ponad czterdzieści wybranych i często cytowanych krajowych publikacji naukowych i eksperckich. Dotyczyły one nauk społecznych – głównie ekonomii i finansów, nauk o polityce i administracji oraz socjologii.

Wyniki

Przemiany w otoczeniu makroekonomicznym oraz koniunktura w polskim rolnictwie po 2004 roku

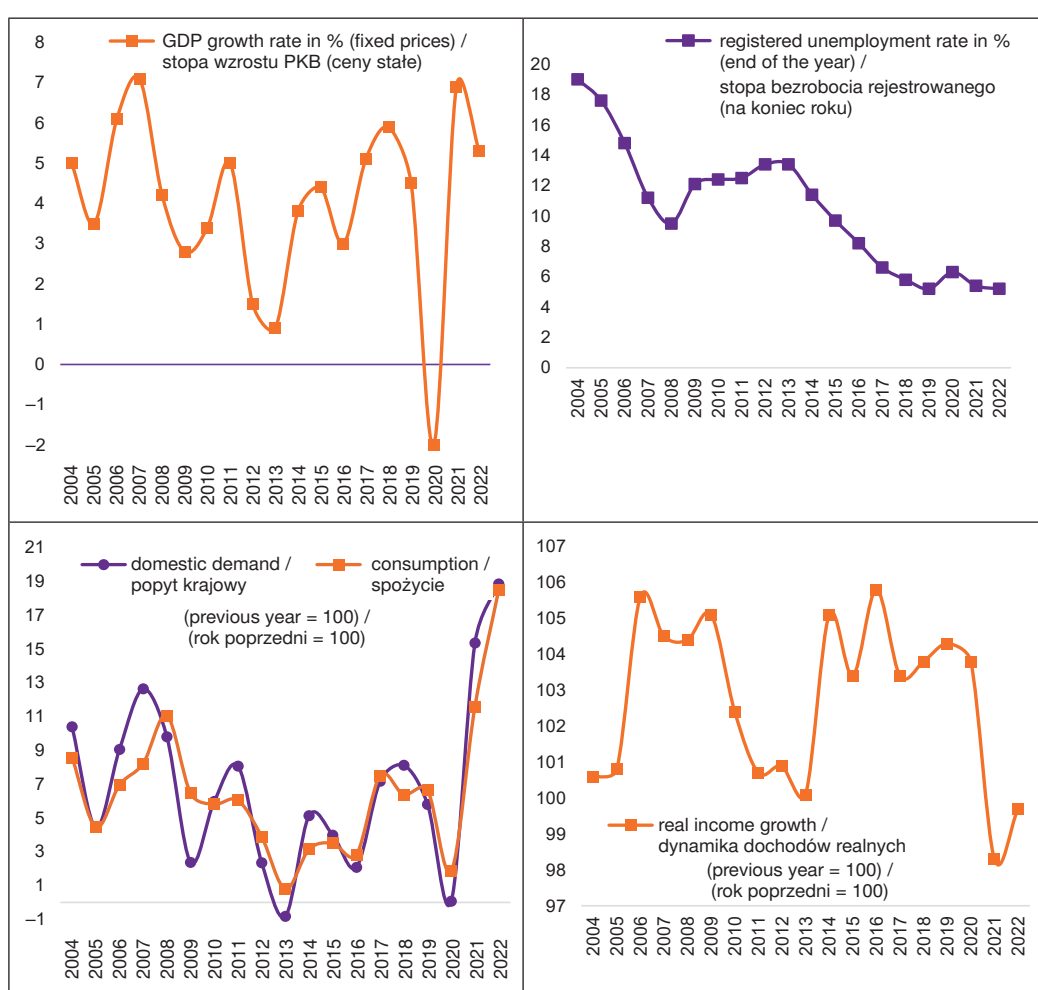
Funkcjonowanie rolnictwa zależy od wielu czynników zewnętrznych, m.in. sytuacji gospodarczej, warunków przyrodniczo-klimatycznych i politycznych. W ciągu dwóch pierwszych dekad członkostwa Polski w UE i objęcia krajowego rolnictwa wspólną polityką rolną w kraju utrzymywał się wyraźny wzrost gospodarczy i sprzyjająca koniunktura. W latach 2004–2022 wartość PKB Polski w cenach bieżących zwiększyła się ponaddwukrotnie (o 226%), z 903 do 2945 mld PLN, a skumulowany przeciętny wzrost w tym okresie wyniósł 76%. Wzrost gospodarczy wspierały rosnący popyt wewnętrzny i konsumpcja krajowa (wykr. 1). Towarzyszył mu także napływ inwestycji zagranicznych, rozwój wymiany handlowej oraz wzrost produkcji w przedsiębiorstwach, wynikający zarówno ze zwiększającego się popytu krajowego, jak i zewnętrznego, dodatkowo wzmacnianego deprecjacją złotego wobec euro i dolara.

At the same time, there was noticeable revival in the labor market. The dynamics of labor demand increased, which was associated with increased economic activity and a decrease in the number of people of working age, which occurred as a result of foreign labor migration (this particularly concerned increased mobility of young people in the first years after joining the Union) and population ageing processes. As a consequence of these phenomena, between 2004 and 2022, the registered unemployment rate fell almost fourfold from 19 to 5%, and thus reached a very low level.

W tym samym czasie na rynku pracy panowało wyraźne ożywienie. Rósł popyt na pracę, czemu sprzyjała większa aktywność gospodarcza oraz spadek liczby osób w wieku produkcyjnym. Zjawisko to wynikało zarówno z emigracji zarobkowej (szczególnie widocznej wśród młodych ludzi w pierwszych latach po wejściu do UE), jak i ze starzenia się społeczeństwa. W efekcie stopa bezrobocia rejestrowanego spadła w latach 2004–2022 prawie czterokrotnie – z 19 do 5% – osiągając bardzo niski poziom.

Figure 1. Changes in selected macroeconomic indicators of Poland between 2004 and 2022

Wykres 1. Dynamika podstawowych wskaźników makroekonomicznych w Polsce w latach 2004–2022

Source: author's own elaboration based on GUS (2023).
Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS (2023).

The first years of Poland's EU membership were accompanied by high GDP dynamics, caused by investment, consumption and foreign demand, which slowed down during the global financial crisis (2008–2009) and in the years of recovery from it (2010–2013) (Czyżewski & Matuszczak, 2014). Relatively less favorable economic conditions were

Pierwszym latom członkostwa Polski w UE towarzyszył wysoki wzrost PKB, napędzany popytem inwestycyjnym, konsumpcyjnym i zagranicznym. Spowolnienie nastąpiło w okresie globalnego kryzysu finansowego (2008–2009) oraz w latach wychodzenia z niego (2010–2013) (Czyżewski i Matuszczak, 2014). Mniej korzystna koniunktura

reflected, among others, in a decrease in domestic demand and the dynamics of real gross disposable income in households, as well as in a deterioration of the situation on the labor market. The negative effects of the global downturn were mitigated by benefits resulting from EU membership, particularly functioning within the internal market and using resources from cohesion policy and CAP.

In subsequent years, the dynamics of GDP growth significantly accelerated, which was stimulated by the development of exports and domestic demand, and to a lesser extent by investments, whose rate clearly decreased. Between 2014 and 2019, unemployment fell significantly and real household incomes rose. The period of Poland's first two decades in the EU was closed by another economic crisis caused by the COVID-19 pandemic, when for the first time since the beginning of systemic transformation, a recession was recorded, a decline in economic activity and employment, which translated into a deterioration in living conditions of the population (Figure 1). Loose fiscal policy and unprecedented scale of public expenditure (the so-called anti-crisis shields) to overcome the effects of limiting the functioning of the economy and movement of people (lockdown), combined with the effects of sanctions imposed on Russia following its aggression against Ukraine, caused a significant increase in prices of goods and services, disruptions in the market of energy raw materials and agri-food products (Misiąg et al., 2023).

During the first two decades of Poland's EU membership, usually favorable macroeconomic conditions were accompanied by fluctuations in global agricultural production conditioned by cyclical market and natural-climatic factors. From 2004 to 2022, price relations were relatively more often unfavorable for agriculture and were characterised by high volatility. The "price scissors" indicator, i.e., the relation of prices of agricultural products sold to goods and services purchased for current agricultural production and investment purposes, was unstable throughout the considered time span and more often shaped unfavorably for agriculture (Figure 2). The adverse situation for this sector occurred particularly in the years of economic crisis (2008–2009), the period between 2012 and 2016 (income stagnation and their significant decline in 2014), and in 2018 and 2020 (beginning of the COVID-19 pandemic) (Kata & Leszczyńska, 2021).

As a result of a faster pace of growth in labour costs and means of agricultural production than the dynamics of agricultural product sale price increases, the profitability of agricultural production usually fell (Ziętara & Mirkowska, 2023). This meant that parity

przełożyła się m.in. na spadek popytu wewnętrznego, wolniejszy wzrost dochodów realnych gospodarstw domowych oraz pogorszenie sytuacji na rynku pracy. Negatywne skutki globalnego spowolnienia zostały jednak częściowo złagodzone dzięki członkostwu w UE – przede wszystkim funkcjonowaniu na wspólnym rynku oraz wykorzystaniu środków z polityki spójności WPR.

W kolejnych latach tempo wzrostu PKB znacząco przyspieszyło, głównie dzięki rosnącemu eksportowi i popytowi krajowemu. Mniejszy wpływ miały inwestycje, których udział wyraźnie spadł. W latach 2014–2019 znacznie zmniejszyło się bezrobocie, a dochody realne gospodarstw domowych rosły. Okres dwóch pierwszych dekad członkostwa w UE zakończył kolejny kryzys gospodarczy – pandemia COVID-19, która przyniosła pierwszą od początku transformacji recesję, spadek aktywności gospodarczej i zatrudnienia, co przełożyło się na pogorszenie warunków życia ludności (wykr. 1). Łagodzenie skutków pandemii wymagało luźnej polityki fiskalnej oraz bezprecedensowych wydatków publicznych (tzw. tarcze antykryzysowe). W połączeniu ze skutkami sankcji nałożonych na Rosję po agresji na Ukrainę doprowadziło to do znacznego wzrostu cen towarów i usług, zakłóceń na rynku surowców energetycznych i produktów rolno-spożywczych (Misiąg i in., 2023).

W ciągu dwóch pierwszych dekad członkostwa Polski w UE zwykle sprzyjającej koniunkturze makroekonomicznej towarzyszyły wahania globalnej produkcji rolnej związane z cyklicznymi czynnikami rynkowymi i przyrodniczo-klimatycznymi. W latach 2004–2022 relacje cenowe dla sektora rolnego były niestabilne i częściej niekorzystne. Wskaźnik „nożyc cen”, czyli relacja cen produktów rolnych sprzedawanych do cen towarów i usług kupowanych na cele bieżącej produkcji rolniczej i inwestycji, pozostawał niestabilny i zwykle niekorzystny dla rolników (wykr. 2). Szczególnie trudne były lata kryzysu gospodarczego (2008–2009), okres 2012–2016 (stagnacja dochodów, znaczny spadek w 2014 r.) oraz lata 2018 i 2020 (początek pandemii COVID-19) (Kata i Leszczyńska, 2021).

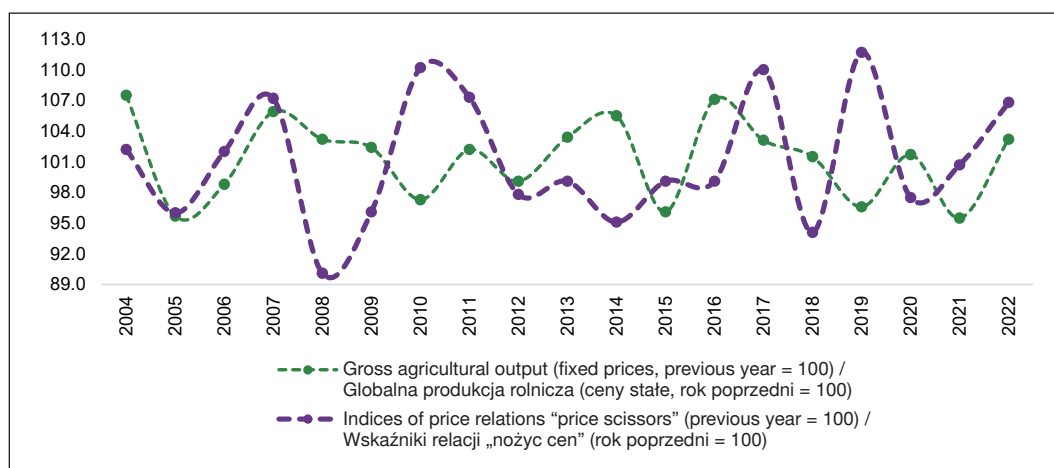
Wyższe tempo wzrostu kosztów pracy i środków produkcji rolnej niż dynamika cen zbytu produktów rolnych sprawiało, że opłacalność produkcji rolnej często spadała (Ziętara i Mirkowska, 2023). W praktyce oznaczało to, że dochód parytetowy z prowadzenia działalności rolniczej można było osiągnąć w sytuacji sprzedaży odpowiednio dużego wolumenu produkcji, czyli na ogół w gospodarstwach o większej powierzchni użytków rolnych lub dużej skali chowu zwierząt. Na sytuację finansową wielu gospodarstw

income from farming could be achieved in the situation of selling an appropriately large volume of production, i.e., generally in farms with an appropriately large agricultural land area or significant livestock numbers. At the same time, the deteriorating bargaining position in relation to processing and trade entities, periodically high inflation levels, and obligations arising from debt negatively affected the financial position and income viability of many agricultural holdings (Kata & Wosiek, 2023).

negatywnie wpływała też słabsza pozycja przetargowa wobec przetwórstwa i handlu, okresowo wysoka inflacja oraz zobowiązania wynikające z zadłużenia (Kata i Wosiek, 2023).

Figure 2. Index of gross agricultural output and indicators of the relation of agricultural products sold to goods and services purchased for current agricultural production and investment purposes “price scissors” in agriculture from 2004 to 2022

Wykres 2. Dynamika globalnej produkcji rolnej oraz wskaźnik relacji cen produktów rolnych sprzedawanych do cen towarów i usług nabywanych na cele bieżącej produkcji i inwestycji (nożyce cen) w rolnictwie w latach 2004–2022

Source: author's own elaboration based on GUS (2014–2023).
Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS (2014–2023).

Economic growth, particularly dynamic during Poland's EU membership, development of the services sector, industry and international trade, was usually associated with rising demand, including increasing demand for agri-food products. This entailed pro-efficiency changes in the commercial segment of the agricultural sector. Nevertheless, in the first two decades of Poland's EU membership, the importance of agriculture in the economy systematically decreased, although it remained important (Baer-Nawrocka & Poczta, 2022). The process of declining role of agriculture in the economy (deagrarianization) proceeded along with the increase in global product, production resources and social incomes, also observed in other developed countries (Baer-Nawrocka & Poczta, 2016; Poczta, 2012). From 2002 to 2022, despite growth in production and economic surplus, the share of agriculture decreased both in global production (from 4.9 to 3.1%) and

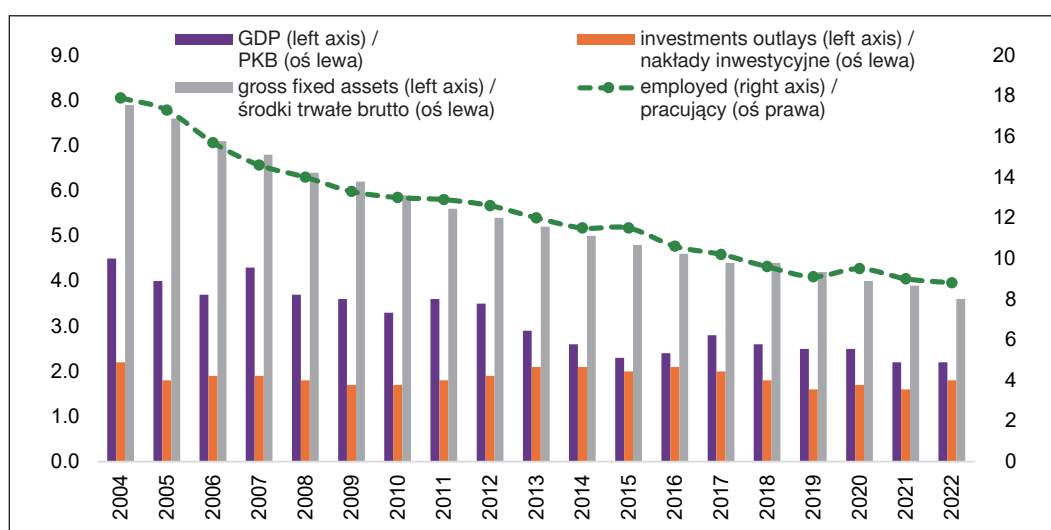
Wzrost gospodarczy, szczególnie dynamiczny w okresie członkostwa Polski w UE, a także rozwój sektora usług, przemysłu i handlu międzynarodowego, wiązał się zwykle ze wzrostem popytu, w tym także na produkty rolno-żywnościowe. Sprzyjało to proefektywnościowym zmianom w towarowym segmencie rolnictwa. Mimo to w pierwszych dwóch dekadach członkostwa Polski w UE znaczenie rolnictwa w gospodarce systematycznie malało, choć wciąż pozostawało bardzo istotne (Baer-Nawrocka i Poczta, 2022). Proces spadku roli rolnictwa w gospodarce (dezagraryzacja) postępował wraz ze wzrostem produktu globalnego, zasobów produkcyjnych i dochodów społecznych, co obserwowano wcześniej również w innych krajach rozwiniętych (Baer-Nawrocka i Poczta, 2016; Poczta, 2012). W latach 2002–2022, mimo wzrostu produkcji i nadwyżki ekonomicznej, udział rolnictwa zmniejszył się zarówno w produkcji globalnej

in GDP (from 4.0 to 2.2%) (Figure 3). The values observed at the end of the considered period, illustrating the scale of economy deagrarianization, reflected the development processes in the agricultural sector. However, it should be noted that these changes occurred on a relatively smaller scale and at a slower pace than in other sectors of the economy (Baer-Nawrocka & Poczta, 2022).

(z 4,9 do 3,1%), jak i w PKB (z 4,0 do 2,2%) (wykr. 3). Wartości obserwowane pod koniec analizowanego, obrazujące skalę dezagraryzacji gospodarki, świadczyły o zachodzących w sektorze rolnym procesach rozwojowych. Należy jednak podkreślić, że następowały one w relatywnie mniejszej skali i wolniejszym tempie niż w pozostałych działach gospodarki (Baer-Nawrocka i Poczta, 2022).

Figure 3. Share of agriculture in the economy in Poland from 2004 to 2022 (%)

Wykres 3. Udział rolnictwa w gospodarce Polski w latach 2004–2022 (%)

Note: data on employment comes from Eurostat and concerns the share of people working in agriculture, forestry and fisheries among all employed. /

Objaśnienia: dane dotyczące liczby pracujących pochodzą z Eurostatu i obejmują udział osób zatrudnionych w rolnictwie, leśnictwie i rybołówstwie wśród wszystkich pracujących.

Source: Baer-Nawrocka & Poczta (2022), Eurostat (2013, 2023), GUS (2022), Poczta (2012).

Źródło: Baer-Nawrocka i Poczta (2022), Eurostat (2013, 2023), GUS (2022), Poczta (2012).

In the first two decades of Poland's EU membership, agriculture's share in total investment outlays (from 2.1 to 1.6%) and in the value of fixed assets (from 8.2 to 3.9%) decreased, although throughout the analyzed period these indicators remained at a relatively stable level (Figure 3). Comparison of the values of both indicators showed that in the agricultural sector, renewal of fixed assets took place twice as slowly as in the entire economy (Baer-Nawrocka & Poczta, 2018). At the same time, reproduction of agricultural assets was largely possible due to the inflow of financial resources available within various CAP instruments.

After Poland's EU accession, a process of selective reproduction of agricultural fixed assets began. Investments in fixed assets were undertaken in a small part of all farms, mainly in those focused on commercial production and business development. Purchase of new machinery and equipment was usually made

W pierwszych dwóch dekadach członkostwa Polski w UE zmniejszył się udział rolnictwa w ogólnych nakładach inwestycyjnych (z 2,1 do 1,6%) oraz w wartości środków trwałych (z 8,2 do 3,9%), choć przez cały analizowany okres wskaźniki te pozostawały na względnie stabilnym poziomie (wykr. 3). Porównanie wartości obu wskaźników świadczy o tym, że w sektorze rolnym odnowa majątku trwałego następowała dwukrotnie wolniej niż w całej gospodarce (Baer-Nawrocka i Poczta, 2018). Jednocześnie reprodukcja majątku rolniczego była w dużej mierze możliwa dzięki napływowi środków finansowych dostępnych w ramach różnych instrumentów WPR.

Po akcesji Polski do UE następował proces selektywnej reprodukcji majątku trwałego. Inwestycje w środki trwałe podejmowano jedynie w niewielkiej części gospodarstw rolnych, głównie nastawionych na produkcję rynkową i rozwój działalności. Zakupu nowych maszyn i urządzeń dokonywano tam zazwyczaj

there using external funds (bank loans, CAP subsidies). At the same time, depreciation of buildings and structures progressed throughout the agricultural sector (Baer-Nawrocka & Poczta, 2016; Poczta, 2012). It should be noted that in the vast majority of farms, one of the barriers to the process of renewing production equipment was the lack of financial resources and the small income-generating importance of agricultural production (Łopaciuk, 2011).

From 2004 to 2022, the share of people working in agriculture among all employed decreased (from 17.9 to 8.8%). This was related to the liquidation of over 660 thousand farms, as well as the reduction of labor inputs in the entire sector. This process was supported by the introduction of modern production technologies. On the other hand, due to greater availability of relatively better-paid and attractive employment opportunities than before the EU accession (unemployment decline), people previously working in holdings took up professional activity in non-agricultural sectors, also due to faster wage growth in these sectors (Kwieciński & Zawalińska, 2015). However, compared to other Member States, two decades after EU enlargement, the percentage of professionally active people in Polish agriculture among all employed remained relatively high. The employment growth in the sector in relation to utilised land and capital resources caused low average labor and capital productivity, and consequently translated into relatively low work profitability in domestic agriculture (Baer-Nawrocka & Poczta, 2016).

Changes in agriculture were closely linked to dynamic transformations in the food industry, reflecting agriculture's fundamental role as the supplier of raw materials to this sector. In the first two decades of Poland's EU membership, modernizing processing (among others, thanks to imports of technologically advanced means of production) generated demand for raw materials from farms and created a strong stimulus for them to develop (Ambroziak, 2021).

As a result of including Polish companies in the ESM, there was a significant increase in foreign trade, which also included agribusiness entities. From 2004 to 2022, the value of total exports increased from EUR 5 to 48 billion, i.e., almost tenfold. At the same time, imports of agri-food goods increased eight-fold, i.e., from EUR 4 to 32 billion (KOWR, 2023). This means that Poland recorded annually positive trade balance in agri-food products for almost two decades, which increased from nearly 1 billion in 2004 to almost 16 billion in 2022 (KOWR, 2023). Data from 2004 to 2020 show that the vast majority of trade (about 80%) in agri-food products took place

przy wykorzystaniu funduszy zewnętrznych (kredyty, dotacje WPR). Równocześnie w całym sektorze postępowała dekapitalizacja budynków i budowli (Baer-Nawrocka i Poczta, 2016; Poczta, 2012). W zdecydowanej większości gospodarstw jedną z głównych barier odnowy wyposażenia w środki produkcji był brak środków finansowych oraz niewielkie znaczenie dochodotwórcze działalności rolniczej (Łopaciuk, 2011).

W latach 2004–2022 zmniejszył się udział osób pracujących w rolnictwie wśród wszystkich pracujących (z 17,9 do 8,8%). Zjawisko to było związane z likwidacją w tym okresie ponad 660 tys. gospodarstw rolnych oraz z ograniczeniem nakładów pracy w całym sektorze. Proces ten wspierało wprowadzanie nowoczesnych technologii produkcji. Jednocześnie ze względu na większą niż przed akcesją dostępność relatywnie lepiej płatnych i atrakcyjniejszych miejsc zatrudnienia (spadek bezrobocia) osoby pracujące dotąd w gospodarstwach podejmowały aktywność zawodową w branżach pozarolniczych, również z uwagi na szybszy wzrost wynagrodzeń w tych działach (Kwieciński i Zawalińska, 2019). Mimo to, na tle pozostałych krajów członkowskich, dwie dekady po rozszerzeniu UE odsetek aktywnych zawodowo w polskim rolnictwie pozostawał stosunkowo wysoki. Przerost zatrudnienia w sektorze w relacji do zasobów ziemi i kapitału skutkował niską przeciętną wydajnością pracy i kapitału, co przekładało się na relatywnie małą dochodowość pracy w krajowym rolnictwie (Baer-Nawrocka i Poczta, 2016).

Przeobrażenia w rolnictwie, stanowiące bazę surowcową dla przemysłu spożywczego, w istotnym stopniu warunkowały dynamiczne zmiany w tym segmencie gospodarki. W pierwszych dwóch dekadach członkostwa Polski w UE modernizujące się przetwórstwo (m.in. dzięki importowi zaawansowanych technologicznie środków produkcji) generowało popyt na surowce z gospodarstw rolnych i tworzyło dla nich silny bodziec rozwojowy (Ambroziak, 2021).

W efekcie włączenia polskich firm w funkcjonowanie jednolitego rynku europejskiego nastąpił znaczący wzrost wymiany handlowej z zagranicą, obejmujący również podmioty agrobiznesu. W latach 2004–2022 wartość eksportu ogółem zwiększyła się z 5 do 48 mld EUR, czyli niemal dziesięciokrotnie. W tym samym czasie import towarów rolno-spożywczych wzrósł ośmiokrotnie – z 4 do 32 mld EUR (KOWR, 2023). Oznacza to, że Polska przez niemal dwie dekady notowała rokrocznie dodatnie saldo obrotów handlowych artykułami rolno-spożywczymi, które zwiększyło się z blisko 1 mld w 2004 r. do prawie 16 mld w 2022 r. (KOWR, 2023). Dane z lat 2004–2020 pokazują, że zdecydowana większość

with other EU Member States. At the same time, it is worth emphasizing that throughout the considered period, the share of food industry products in trade turnover increased, while the share of agricultural products decreased (Baer-Nawrocka & Poczta, 2022).

Changes in Selected Structures of Agriculture After Poland's Accession into the European Union

In the first two decades of Poland's EU membership, the size of land resources used by farms decreased. This process was primarily related to the loss of agricultural land for alternative land use, including activities not related to agriculture (e.g., construction, infrastructure investments) as well as afforestation. At the same time, in the structure of land use, the share of crop area, pastures, and permanent crops increased at the expense of fallow land and other UAA (Łączyński, 2023). It is emphasised that the recorded increase in agricultural output in Polish agriculture after the EU accession, under conditions of reduced agricultural land use, occurred as a result of increased land productivity (increased intensification) and improved livestock productivity (Zegar, 2018).

After joining the EU, a noticeable decline in the share of farms with mixed production was recorded in favor of increasing the percentage of entities conducting only plant production. From 2010 to 2020, the share of farms with only plant production increased from 39 to 56% (GUS, 2022). A decrease in sown area of all major crops was recorded (mainly potatoes and sugar beet, and cereals to a lesser extent), and an increase in sown area of oilseed crops and maize for grain and green fodder. The aforementioned changes resulted from shifts in demand and changes in production technologies (Łączyński, 2023). At the same time, there was a decline in the number of farms with livestock, which is more labor-intensive and capital-intensive than conducting plant cultivation. In 2020, the number of farms with livestock was 581 thousand (44% of the total). This was 37% fewer than in 2010 (GUS, 2022). In the period under consideration, a decrease in cattle and pig populations was observed (GUS, 2022). Despite this, the volume of animal production was stable, which was related to the concentration of livestock (mainly poultry and pig production) in relatively larger entities and increased animal slaughter productivity (Zegar, 2018).

wymiany handlowej (około 80%) produktami rolno-spożywczymi odbywała się z innymi państwami członkowskimi UE. Jednocześnie należy podkreślić, że w całym rozpatrywanym okresie w obrotach handlowych rósł udział produktów przemysłu spożywczego, a malał udział produktów rolnych (Baer-Nawrocka i Poczta, 2022).

Zmiany wybranych struktur w rolnictwie po wejściu Polski do Unii Europejskiej

W pierwszych dwóch dekadach członkostwa Polski w UE zmniejszył się rozmiar zasobów ziemi użytkowanej przez gospodarstwa rolne. Proces ten wiązał się przede wszystkim z ubytkiem gruntów rolnych na rzecz alternatywnego zagospodarowania ziemi, w tym działalności niezwiązanych z rolnictwem (np. inwestycje budowlane, infrastrukturalne), a także z procesami zadrzewienia i zalesienia. Jednocześnie w strukturze użytkowania gruntów wzrósł udział powierzchni zasiewów, pastwisk i upraw trwałych kosztem gruntów ugorowanych i pozostałych UR (Łączyński, 2023). Podkreśla się, że notowany po akcesji do UE wzrost produkcji rolnej w warunkach zmniejszenia arealu gruntów użytkowanych rolniczo wynikał ze zwiększenia produktywności ziemi (wzrost intensywności gospodarowania) oraz poprawy wydajności zwierząt gospodarskich (Zegar, 2018).

Po przystąpieniu do UE odnotowano wyraźny spadek udziału gospodarstw z produkcją roślinno-zwierzęcą na rzecz zwiększenia odsetka gospodarstw prowadzących wyłącznie produkcję roślinną. W latach 2010–2020 udział gospodarstw rolnych specjalizujących się wyłącznie w produkcji roślinnej wzrósł z 39 do 56% (GUS, 2022). Jednocześnie zmniejszyła się powierzchnia zasiewów wszystkich najważniejszych roślin (głównie ziemniaków i buraków, w mniejszym stopniu zbóż), natomiast zwiększyła się powierzchnia zasiewów roślin oleistych oraz kukurydzy na ziarno i zielonkę. Zmiany te były rezultatem zarówno przekształceń popytu, jak i rozwoju technologii produkcji (Łączyński, 2023). Równolegle następował spadek liczby gospodarstw z chowem zwierząt, który jest bardziej pracochłonny i kapitałochłonny niż prowadzenie upraw roślinnych. W 2020 r. liczba takich gospodarstw wynosiła 581 tys. (44% ogółu), czyli o 37% mniej niż w 2010 r. (GUS, 2022). W analizowanym okresie zmniejszyło się поголовье krów i trzody chlewnej (GUS, 2022). Mimo to produkcja zwierzęca utrzymywała się na stabilnym poziomie, co wynikało z koncentracji chowu (głównie drobiu i trzody) w większych gospodarstwach oraz ze wzrostu wydajności rzeźnej zwierząt (Zegar, 2018).

After Poland's EU accession, changes occurred in the number and structure of farms, which reflected a process of concentration of production factors, particularly agricultural land. These transformations concerned various dimensions of agrarian structure related to UAA size, economic size, or production specialization. According to Agricultural Census data, from 2002 to 2020, the number of farms (above 1 ha UAA) in Poland decreased by 34%, from 1,957 to 1,292 thousand, i.e., by 665 thousand (Figures 4 and 5). The area of agricultural land used by farms also decreased from 15.3 to 14.7 million ha UAA (a decline of 4.1%). The decline in numbers concerned primarily relatively smaller units. The size of the category of farms with 1 to 5 ha UAA decreased relatively the most, i.e., by 42.3% (by 485 thousand). From 2002 to 2020, farms with agricultural land area between 20 and 50 ha UAA (by 10 thousand) and above 50 ha UAA (by 19 thousand) increased. As a result, in 2020 there were 106 thousand farms with an area of 20 to 50 ha UAA, and 39 thousand farms covering 50 ha and more.

Between 2002 and 2020, changes in the number of farms across different size categories were accompanied by transformations in agricultural land use structure. During this period, agricultural land resources expanded within relatively larger farms of 50 ha of UAA and above, and within the 20–50 ha of UAA category. These increases amounted to 336 thousand ha (7.2%) and 343 thousand ha UAA (12.2%) respectively (Figures 4 and 5). Consequently, by 2020, farms with an area of 20 ha and above utilized over 8.1 million ha UAA, representing more than half of all UAA. The most substantial loss of UAA occurred amongst the smallest farm categories, particularly within the 1–5 ha group, which declined by 476 thousand ha (21.7%), and the 5–10 ha group, which decreased by 455 thousand ha (18.2%).

Data on transformations in the farm size structure and land use patterns across different area categories demonstrated changes in the agrarian structure of Polish agriculture towards greater land resource concentration. The agricultural area under the control of relatively farms typically commercial enterprises focused on agricultural development that provided substantial income for their users continued to expand. Despite these structural transformations in Polish farms, over half of all them remained classified as small-scale units (up to 5 ha UAA), which collectively accounted for 12% of the country's agricultural land. Consequently, when compared with other EU Member States, Poland's farm size structure remained highly fragmented (Baer-Nawrocka & Poczta, 2020).

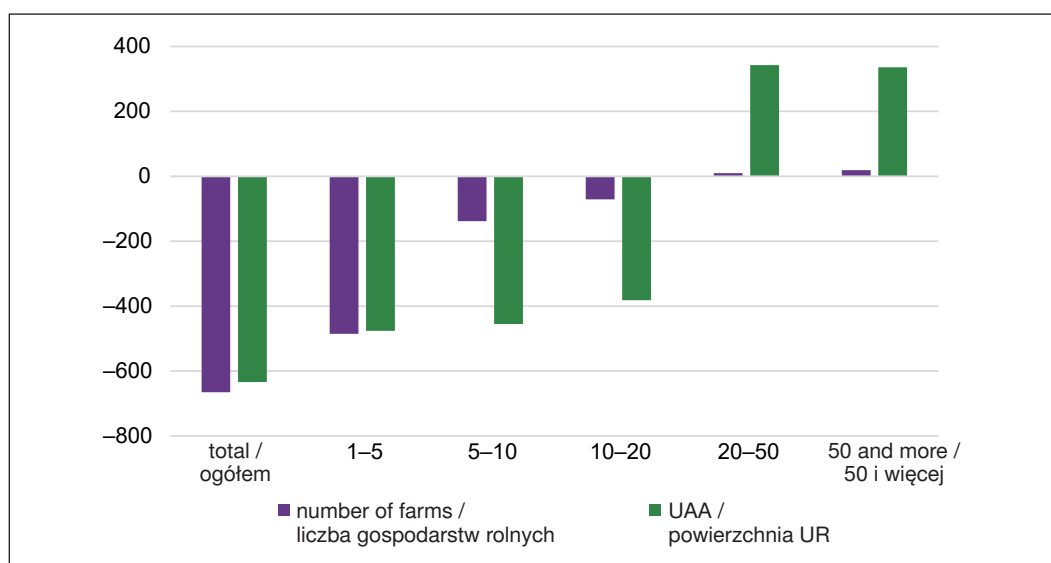
Po akcesji do UE nastąpiły również zmiany w liczebności i strukturze gospodarstw rolnych, świadczące o postępującym procesie koncentracji czynników produkcji, w szczególności ziemi rolniczej. Przeobrażenia te obejmowały różne aspekty struktury agrarnej, związane z powierzchnią UR, wielkością ekonomiczną i specjalizacją produkcji. Według danych Powszechnego Spisu Rolnego w latach 2002–2020 liczba gospodarstw rolnych (powyżej 1 ha UR) zmniejszyła się o 34%, z 1957 do 1292 tys., czyli o 665 tys. (wykr. 4 i 5). W tym samym okresie powierzchnia gruntów rolnych wykorzystywanych przez gospodarstwa spadła z 15,3 do 14,7 mln ha UR (spadek o 4,1%). Zjawisko to dotyczyło przede wszystkim mniejszych gospodarstw – w kategorii od 1 do 5 ha UR liczba gospodarstw zmniejszyła się najbardziej, tj. o 42,3% (o 485 tys.). W latach 2002–2020 przybyło natomiast gospodarstw o powierzchni gruntów rolnych od 20 do 50 ha UR (o 10 tys.) oraz powyżej 50 ha UR (o 19 tys.). W efekcie w 2020 r. gospodarstw o powierzchni od 20 do 50 ha UR było 106 tys., a gospodarstw obejmujących powyżej 50 ha – 39 tysięcy.

Zmianom w liczebności poszczególnych grup obszarowych gospodarstw towarzyszyły przeobrażenia w strukturze użytkowania ziemi rolniczej. We wskazanym okresie zwiększyły się zasoby ziemi w gospodarstwach większych – o powierzchni powyżej 50 ha UR (o 336 tys. ha, tj. 7,2%) oraz od 20 do 50 ha UR (o 343 tys., tj. 12,2%) (wykr. 4 i 5). W 2020 r. gospodarstwa o powierzchni 20 ha i więcej użytkowały łącznie ponad 8,1 mln ha UR, czyli przeszło połowę wszystkich użytków rolnych w Polsce. Relatywnie największy spadek powierzchni UR dotyczył najmniejszych gospodarstw, w szczególności tych o powierzchni 1–5 ha (ubytek o 476 tys. ha, tj. 21,7%) oraz 5–10 ha (spadek o 455 tys. ha, tj. 18,2%).

Przytoczone dane dotyczące przeobrażeń w strukturze obszarowej i użytkowaniu ziemi potwierdzają, że w polskim rolnictwie zachodzi proces koncentracji zasobów ziemi. Coraz większy areal gruntów znajdował się w dyspozycji gospodarstw większych, z reguły towarowych i nastawionych na rozwój działalności rolniczej, które zapewniały znaczną część dochodów swoim użytkownikom. Niezależnie jednak od tych przekształceń, nadal ponad połowa ogółu gospodarstw należała do kategorii małych (do 5 ha UR), które dysponowały jedynie 12% ziemi rolniczej kraju. Na tle innych państw UE struktura obszarowa gospodarstw w Polsce pozostawała więc silnie rozdrobniona (Baer-Nawrocka i Poczta, 2020).

Figure 4. Changes in the number and area of farms above 1 ha UAA by size categories from 2002 to 2020 (thousand)

Wykres 4. Zmiany w liczbie i powierzchni UR gospodarstw rolnych powyżej 1 ha UR według grup obszarowych w latach 2002–2020 (tys.)

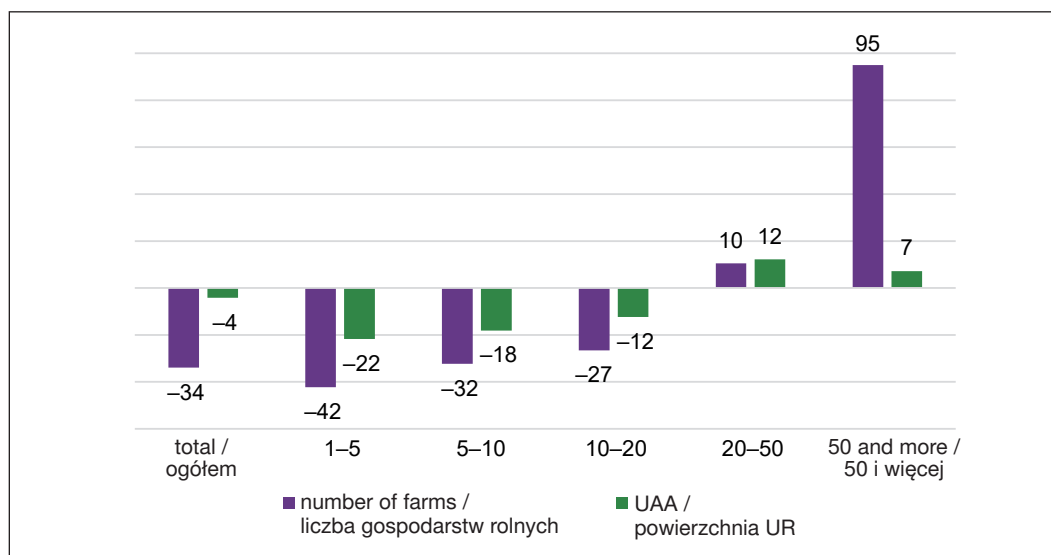

Source: author's own calculations based on Statistics Poland data (GUS, 2012, 2025).

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS-u (2012, 2025).

Figure 5. Dynamics of changes in numbers and area of farms above 1 ha UAA by size categories from 2002 to 2020 (%)

Wykres 5. Dynamika zmian liczby i powierzchni UR gospodarstw rolnych powyżej 1 ha UR według grup obszarowych w latach 2002–2020 (%)

Source: author's own calculations based on Statistics Poland data (GUS, 2012, 2025).

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS-u (2012, 2025).

Between 2002 and 2020, the importance of relatively smaller farms decreased in domestic agriculture, while the role of relatively larger units increased. The aforementioned tendency was noticeable in the structure of farms by area of UAA (Table 1).

W latach 2002–2020 w polskim rolnictwie malało znaczenie relatywnie mniejszych gospodarstw, a rosła rola gospodarstw większych. Tendencja ta była widoczna w strukturze gospodarstw według powierzchni użytkowanych gruntów rolnych (tab. 1).

In the specified time frame, the percentage of very small farms (1–5 ha), decreased from 58.6 to 51.2% (by 7.4 p.p.), and the area of agricultural land at the disposal of this category of farms also decreased, i.e., from 14.3 to 11.7% (by 2.6 p.p.).

W analizowanym okresie zmniejszył się odsetek bardzo małych gospodarstw, liczących od 1 do 5 ha, z 58,6 do 51,2% (spadek o 7,4 pkt proc.), a także zmalał udział ziemi rolnej w dyspozycji tej grupy – z 14,3 do 11,7% (spadek o 2,6 pkt proc.).

Table 1. Changes in the distribution of farms above 1 ha of UAA by size categories from 2002 to 2020 (%)
Tabela 1. Zmiany w strukturze obszarowej gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha w latach 2002–2020 (%)

Distribution of farms / Struktura gospodarstw rolnych	Total / Razem	1–5	5–10	10–20	20–50	50 and more / 50 i więcej
2002	100	58.6	21.8	13.6	4.9	1.0
2020	100	51.2	22.4	15.2	8.2	3.0
Distribution of agricultural land use / Struktura powierzchni gospodarstw rolnych	Total / Razem	1–5	5–10	10–20	20–50	50 and more / 50 i więcej
2002	100	14.3	16.4	20.2	18.4	30.7
2020	100	11.7	14.0	18.5	21.5	34.3

Source: author's own calculations based on Statistics Poland data (GUS, 2012, 2025).

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS-u (2012, 2025).

Between 2002 and 2020, there was an increase in the proportion of relatively larger farms by area, specifically those within the 20–50 ha and those exceeding 50 ha of UAA. The share of the former group exhibited the most substantial relative increase, rising from 4.9 to 8.2% (3.3 p.p.). Meanwhile, the proportion of farms above 50 ha of UAA increased from 1 to 3% (2 p.p.). In both cases, the area of agricultural land also expanded proportionally. Within the 20–50 ha of UAA category, this increased from 18.4 to 21.5%, whilst amongst farms exceeding 50 ha, the proportion rose from 30.7 to 34.3%. Consequently, relatively larger farms (above 20 ha UAA) accounted for over half of the agricultural land area by 2020. It may be reasonably assumed that the agricultural land within this category of farms was even greater, given the prevalent practice of unregistered land leasing in domestic agriculture (Pyrgies, 2018).

A relatively faster pace of changes was recorded in the distribution of farms by economic size (Zegar, 2023). From 2010 to 2020, the number (by 112 thousand) and share (by 3.8 p.p.) of farms with economic size up to EUR 2 thousand of standard output (SO) decreased significantly (Table 2). In 2020, the smallest farms constituted over one-quarter of the total.

W latach 2002–2020 odnotowano przyrost udziału gospodarstw relatywnie większych obszarowo, tj. o powierzchni od 20 do 50 ha oraz powyżej 50 ha UR. Udział pierwszej z wymienionych grup zwiększył się najbardziej, z 4,9 do 8,2% (o 3,3 pkt proc.). Z kolei odsetek gospodarstw powyżej 50 ha UR wzrósł z 1 do 3% (o 2 pkt proc.). W obu przypadkach powiększył się także areal wykorzystywanej ziemi rolnej – w gospodarstwach o powierzchni od 20 do 50 ha z 18,4 do 21,5%, a w gospodarstwach powyżej 50 ha z 30,7 do 34,3%. W konsekwencji w 2020 r. w grupie gospodarstw większych (powyżej 20 ha UR) znajdowała się już ponad połowa powierzchni gruntów rolnych. Należy przypuszczać, że rzeczywisty areal użytkowany w tej grupie był jeszcze większy ze względu na powszechne w krajowym rolnictwie nierejestrowane dzierżawy ziemi (Pyrgies, 2018).

Stosunkowo większe tempo przeobrażeń obserwowano w strukturze gospodarstw według wielkości ekonomicznej (Zegar, 2023). W latach 2010–2020 istotnie zmniejszyła się liczebność (o 112 tys.) oraz udział (o 3,8 pkt proc.) gospodarstw o wielkości ekonomicznej do 2 tys. EUR standardowej produkcji (SO) (tab. 2). Mimo tego w 2020 r. gospodarstwa najmniejsze nadal stanowiły ponad jedną czwartą ogółu.

Table 2. Individual farms by economic classes (standard output values) in 2010 and 2020**Tabela 2. Indywidualne gospodarstwa rolne według klas wielkości ekonomicznej (standardowej produkcji, SO) w latach 2010 i 2020**

Economic size (thousand EUR SO) / Klasy wielkości ekonomicznej (tys. EUR SO)	2010		2020		Change (%) / Zmiana liczby (%)
	thousand / tys.	%	thousand / tys.	%	
Total / Ogółem	1,505.0	100.0	1,310.0	100.0	87
0–2	485.9	32.3	373.8	28.5	77
2–4	291.0	19.3	249.5	19.0	86
4–8	274.6	18.2	224.3	17.1	82
8–15	194.9	13.0	158.3	12.1	81
15–25	112.7	7.5	100.6	7.7	89
25–50	94.3	6.3	101.9	7.8	108
50–100	35.4	2.4	62.0	4.7	175
100 and more / 100 i więcej	16.3	1.0	39.6	3.1	243

Source: Zegar (2023).

Źródło: Zegar (2023).

In the second decade of Poland's EU membership, the group of farms with economic size of EUR 25–50, 50–100 and 100 and more thousand SO increased. Together, the mentioned group numbered 202 thousand farms (15.6% of the total), and at its disposal remained over 9 million ha UAA (two-thirds of the total) (GUS, 2025). In this context, however, it should be added that data from Polish FADN showed that income comparable to average wages in the economy was realized in the case of farms with economic size above EUR 25 thousand SO.

Agricultural Support in Poland

Within the Common Agricultural Policy and Its Evolution: Results of Scoping Literature Review

During the first two decades of EU membership, Poland benefited from financial resources available across three EU budget programming periods. Among CAP instruments, direct payments constituted the largest financial support for domestic farms. As Czyżewski et al. (2010) emphasize, the scale of transfers in the form of direct subsidies made farmers the socio-professional group that benefited most from European integration, representing the largest net beneficiary of enlargement.

Over two decades of Poland's CAP participation, there were notable changes in the distribution of obtained funds. In the initial membership period, the proportions between financial resources dedicated to direct payments and the budget provided for agricultural and rural development (CAP Pillar II) were balanced, whilst in subsequent programming

W drugiej dekadzie członkostwa Polski w UE powiększyła się grupa gospodarstw o wielkości ekonomicznej 25–50 tys., 50–100 tys. oraz 100 tys. EUR SO i więcej. Łącznie liczyła ona 202 tys. gospodarstw rolnych (15,6% ogółu), a w jej dyspozycji pozostawało ponad 9 mln ha UR (dwie trzecie ogółu) (GUS, 2025). Warto jednak zaznaczyć, że według danych Polskiego FADN dochód porównywalny z przeciętnym wynagrodzeniem w gospodarce uzyskiwano w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej powyżej 25 tys. EUR SO.

Wsparcie rolnictwa w Polsce w ramach wspólnej polityki rolnej i jego ewolucja: wyniki zakresowego przeglądu literatury

W pierwszych dwóch dekadach członkostwa w UE Polska korzystała ze środków finansowych dostępnych w trzech okresach unijnego planowania budżetowego. Spośród instrumentów WPR największe znaczenie miały płatności bezpośrednie. Jak podkreślają Czyżewski i in. (2010), skala transferów w tej formie sprawiła, że rolnicy stali się grupą społeczno-zawodową, która stosunkowo najbardziej zyskała na integracji europejskiej, będąc największym beneficjentem netto rozszerzenia.

Wraz z kolejnymi okresami programowania zmieniały się proporcje w alokacji funduszy. Początkowo środki kierowane na płatności bezpośrednie i rozwój rolnictwa oraz obszarów wiejskich (tzw. II filar WPR) były względnie zrównoważone, z czasem jednak rosła rola dopłat bezpośrednich (Nurzyńska, 2018). Ich wypłata przyczyniła się do znaczącego

periods the importance of direct subsidies increased (Nurzyńska, 2018). Direct payments to Polish farmers contributed to significant income increases and covered the vast majority of farms in the country. However, alongside CAP reforms, these subsidies evolved beyond their function as income stabilizers for agricultural producers to play an important role in the EU's environmental and climate policy. They were intended to support public goods creation by farms, compensate farmers for additional costs incurred and income losses on this account, and limit the negative impact of conducted activities on the natural environment (Wrzaszcz, 2023). The reorientation of the direct support system for the agricultural sector increasingly emphasized the realization of environmental-climate and social European goals (CAP greening, generational change) and influenced the construction of detailed solutions by EU Member States (Wąs et al., 2018).

The analysis of data collected by ARMA demonstrates that the scale of direct support for farms in Poland during EU membership has been substantial, successfully achieving both income stabilization and environmental-climate objectives (ARiMR, 2023). From accession through to 2022, area payments totalled nearly PLN 240 billion. Throughout this period, total EU income support through area subsidies—initially supplemented by national budget complementary payments—increased systematically from 6.3 billion PLN in 2004 to a peak of nearly 16.9 billion PLN in 2022. Over these two decades, public resources directly supporting farmers' incomes increased by 166%.

Simultaneously, the number of beneficiaries decreased by nearly 10%, i.e., from 1,388 thousand in 2004 to 1,253 thousand in 2022, which resulted in a significant increase in direct payments per average farm. Between 2004 and 2022, this indicator nearly tripled from 4.6 to 13.5 thousand PLN. However, the modest decrease in direct payment beneficiaries throughout the analyzed period indicated an absence of significant agrarian transformations in the country (Nurzyńska, 2020). Beneficiaries utilized direct payments for various purposes: fertilizer purchases, fuel, and machinery, whilst also spending on household consumption, building renovation, and education. The propensity to allocate these funds for agricultural purposes and investments increased with farm size (Sadowski & Antczak, 2012; TNS OBOP, 2011).

Support for Polish agriculture from EU funds and the construction of an institutional system enabling the sector's inclusion in the CAP began before formal accession. Programs such as PHARE and SAPARD, alongside organizational and regulatory measures

wzrostu dochodów rolników i objęła zdecydowaną większość gospodarstw w kraju. W miarę kolejnych reform dopłaty, obok funkcji stabilizatora dochodów, zaczęły odgrywać także istotną rolę w polityce środowiskowo-klimatycznej UE. Służyły one m.in. wspieraniu wytwarzania dóbr publicznych w rolnictwie, rekompensowaniu dodatkowych kosztów i utraconych dochodów związanych z ochroną środowiska oraz ograniczaniu negatywnego wpływu działalności rolniczej na przyrodę (Wrzaszcz, 2023). Stopniowo coraz większe znaczenie w systemie wsparcia przypisywano celom środowiskowym, klimatycznym i społecznym (zazielenienie WPR, odnowienie sektora rolnego), a także oraz kształtowaniu szczegółowych rozwiązań krajowych w ramach wspólnej polityki (Wąs i in., 2018).

Analiza danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR, 2023) wskazuje, że wsparcie bezpośrednie w Polsce miało duży zasięg i znacząco wpływało zarówno na stabilizację dochodów rolniczych, jak i realizację zadań środowiskowych. Od akcesji do końca 2022 r. zrealizowano płatności obszarowe na kwotę niespełna 240 mld PLN. W rozpatrywanym okresie wielkość całkowitego unijnego wsparcia dochodowego w formie dopłat obszarowych, początkowo uzupełnianego ze środków budżetu krajowego w ramach płatności uzupełniających, systematycznie rosła – z 6,3 mld PLN w 2004 r. do niespełna 16,9 mld PLN w 2022 r., co oznacza wzrost o 166%.

Równocześnie zmalała liczba beneficjentów (z 1388 tys. w 2004 r. do 1253 tys. w 2022 r., tj. o niespełna 10%). W rezultacie przeciętna kwota dopłat przypadająca na jedno gospodarstwo wzrosła prawie trzykrotnie – z 4,6 tys. PLN w 2004 r. do 13,5 tys. PLN w 2022 roku. Niewielki spadek liczby beneficjentów wskazuje jednak na brak istotnych przemian agrarnych w kraju (Nurzyńska, 2020). Dopłaty wykorzystywano na różne cele: zakup nawozów, paliwa, maszyn rolniczych, a także na potrzeby konsumpcyjne, remonty czy edukację. Skłonność do inwestowania rosła wraz z wielkością gospodarstwa (Sadowski i Antczak, 2012; TNS OBOP, 2011).

Wsparcie rolnictwa w Polsce ze środków UE i budowa systemu instytucjonalnego umożliwiającego objęcie sektora WPR rozpoczęły się jeszcze przed formalną datą akcesji. Istotne znaczenie miały w tym kontekście programy PHARE oraz SAPARD, a także działania organizacyjne i regulacyjne, obejmujące m.in. otwarcie rynków i zwiększenie wymiany handlowej (Kapusta, 2021). Programy przedakcesyjne okazały się kluczowe dla budowania krajowych instytucji i całego systemu wsparcia rolnictwa, niezbędnego do funkcjonowania w ramach wspólnej

involving market opening and trade exchange intensification, were crucial in this process (Kapusta, 2021). Pre-accession programs proved vital for building national institutions and the entire agricultural environment system necessary for functioning within EU agricultural policy (Wigier, 2019). The experience gained from implementing projects before 2004 also proved significant in conducting agricultural policy and supporting the sector after EU accession, particularly regarding effective absorption of financial resources from EU funds (Wilkin, 2014). Post-accession, there was accelerated investment in both agri-food processing and agriculture and rural areas.

The main objectives of agricultural development policy in Poland between 2004 and 2022 derived from strategies and policy instruments enshrined in EU law. These objectives and tools were subsequently adapted to national needs and detailed in successive strategies and programmes for agricultural and rural development. Throughout the two decades of national agriculture functioning within the CAP, the challenge was maintaining balance and coherence between development policy objectives relating to economic competitiveness and target values for environmental protection and social cohesion (Wigier, 2019).

Initially, two programs significantly impacted financial resource allocation in the sector alongside direct payments:

- the Sectoral Operational Program “Restructuring and modernization of the food sector and rural development” (SOP “Agriculture”) with approximately EUR 1.8 billion budget, and
- the Rural Development Plan 2004–2006 (RDP 2004–2006) with approximately EUR 3.5 billion budget, including EUR 2.8 billion from the EU.

Their implementation signified qualitative and quantitative change in supporting agricultural sector transformations across investment, social, and environmental processes. The main objective of these programs (comprising 21 measures plus technical assistance) was supporting structural changes in the agricultural sector (Drygas, 2022).

In the subsequent programming period, funds for structural, environmental, and social purposes in agriculture were allocated within an integrated plan through the Rural Development Programme 2007–2013 (RDP 2007–2013). Its budget totalled EUR 17.2 billion (with public funds reaching EUR 13.6 billion) allocated to 23 measures plus technical assistance (Drygas, 2022; Nurzyńska, 2016). This represented the highest support for agriculture and rural areas among all EU Member States at that time. However, approximately EUR 3 billion were spent

polityki rolnej (Wigier, 2019). Doświadczenia zdobyte przy realizacji projektów przed 2004 r. okazały się również istotne po przystąpieniu Polski do UE, zwłaszcza w zakresie skutecznej absorpcji środków unijnych (Wilkin, 2014). Po akcesji przyspieszyło tempo inwestycji nie tylko w przetwórstwie rolno-spożywczym, ale także w samym rolnictwie i na obszarach wiejskich.

Realizowane w latach 2004–2022 cele polityki rozwoju rolnictwa w Polsce wynikały ze strategii i instrumentów zapisanych w prawie UE. Cele te były następnie dostosowywane do krajowych potrzeb i uszczegóławiane w kolejnych strategiach oraz programach rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich. W analizowanym okresie dwudziestu lat wyzwaniem było zachowanie równowagi między celami polityki rozwoju sektora w zakresie konkurencyjności ekonomicznej a wartościami docelowymi w obszarze ochrony środowiska i spójności społecznej (Wigier, 2019).

W początkowym etapie funkcjonowania polskiego rolnictwa w UE realizowano dwa programy, które obok płatności bezpośrednich znacząco zwiększały alokację środków finansowych w sektorze. Były to:

- Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich” (SPO „Rolnictwo”) – budżet około 1,8 mld EUR;
- Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004–2006 (PROW 2004–2006) – budżet około 3,5 mld EUR, w tym 2,8 mld z UE.

Realizacja tych programów oznaczała zarówno jakościową, jak i ilościową zmianę w procesach inwestycyjnych, społecznych i środowiskowych w sektorze rolnym. Głównym celem obu programów (obejmujących łącznie 21 działań oraz wsparcie techniczne) było wspieranie zmian strukturalnych w rolnictwie (Drygas, 2022).

W kolejnym okresie środki WPR na cele strukturalne, środowiskowe i społeczne w rolnictwie były alokowane w ramach zintegrowanego planu, czyli Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007–2013 (PROW 2007–2013). Budżet programu wyniósł 17,2 mld EUR, z czego środki publiczne stanowiły 13,6 mld EUR, alokowane na 23 działania oraz pomoc techniczną (Drygas, 2022; Nurzyńska, 2016). Wartość ta oznaczała najwyższe wówczas wsparcie rolnictwa i obszarów wiejskich wśród wszystkich państw członkowskich UE. Należy zaznaczyć, że około 3 mld EUR przeznaczono na zobowiązania wynikające z wcześniejszych programów, m.in. wsparcie rolnictwa na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW), zalesienia oraz renty strukturalne, które miały charakter socjalny

on commitments from previous programs, including support for agriculture in less favored areas (LFA), afforestation, and structural pensions with predominantly social character (Nurzyńska, 2016). Farms investments and competitiveness improvement represented another important area for allocated funds. RDP 2007–2013 allocated relatively fewer financial resources to entrepreneurship development, living condition improvement, and social capital support in rural areas (Drygas, 2022).

The last program implemented during the first two decades of Poland's EU membership was RDP 2014–2020. The main objective of this program, comprising 25 measures plus technical assistance, was increasing agricultural competitiveness with greater consideration of environmental and climate dimensions than previously. Poland again received the largest funds directed towards agricultural and rural development among EU Member States (Nurzyńska, 2020). RDP 2014–2020 encompassed numerous support instruments, with agricultural investment support having the greatest financial significance (EUR 6.3 billion – 46% of program budget), followed by climate change mitigation and environmental protection (EUR 4.4 billion – 32%), and sustainable territorial development through rural economy and population support (EUR 2.2 billion – 16%) (Drygas, 2022). Financial resources for supporting innovation, improving farmers' knowledge and qualifications, and afforestation were not fully utilized during 2014–2023 and were transferred to achieve other program objectives.

After Poland's EU accession, Polish agriculture gained the most structural funds (support directed towards farms' modernization, income, and social objectives) among all Member States. By 2020, this transfer was valued at PLN 140 billion (Poczta, 2021). Research showed that agricultural and rural development program prioritized food economy development (31% of all expenditure) and social support for agriculture and rural population (29%). Approximately 19% of program funds were allocated to environmental protection and rural economy development (2% for technical assistance) (Wigier, 2019). With successive agricultural and rural development programs co-financed from EU CAP funds, a tendency towards increased allocation of financial resources for environmental purposes became apparent, limiting allocation to social policy instruments whilst maintaining relatively stable expenditure shares on agricultural development, processing, and other rural economy sectors (Wigier, 2019).

(Nurzyńska, 2016). Istotnym obszarem były także inwestycje w gospodarstwa rolne i poprawę ich konkurencyjności, natomiast w mniejszym zakresie PROW 2007–2013 wspierał rozwój przedsiębiorczości, poprawę warunków życia oraz kapitał społeczny na obszarach wiejskich (Drygas, 2022).

Ostatnim programem w pierwszych dwóch dekadach członkostwa Polski w UE był PROW 2014–2020. Głównym celem było zwiększenie konkurencyjności rolnictwa, przy większym niż dotychczas uwzględnieniem aspektu środowiskowo-klimatycznego. Polska ponownie otrzymała największe fundusze spośród krajów UE na rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich (Nurzyńska, 2020). PROW 2014–2020 obejmował 25 działań oraz pomoc techniczną, z czego największe znaczenie finansowe miało wspieranie inwestycji rolniczych – 6,3 mld EUR (46% budżetu programu), łagodzenie zmian klimatycznych i ochronę środowiska przyrodniczego – 4,4 mld EUR (32%), a w mniejszym zakresie zrównoważony rozwój terytorialny i wsparcie gospodarki oraz ludności wiejskiej – 2,2 mld EUR (16%) (Drygas, 2022). Środki przeznaczone na innowacyjność, poprawę wiedzy i kwalifikacji rolników oraz zalesianie nie zostały w pełni wykorzystane w latach 2014–2023 i przesunięto je na realizację innych celów programu.

Podsumowując, po przystąpieniu Polski do UE rolnictwo uzyskało największe środki strukturalne (ukierunkowane na modernizację, dochody i cele społeczne) spośród wszystkich państw członkowskich. Do 2020 r. wartość tych transferów szacowano na 140 mld PLN (Poczta, 2021). Priorytetem programów było wsparcie rozwoju gospodarki żywnościowej (31% wydatków) oraz wsparcie społeczne rolnictwa i ludności wiejskiej (29%). Na ochronę środowiska i rozwój gospodarki wiejskiej przeznaczono około 19% środków, a 2% stanowiła pomoc techniczna (Wigier, 2019). W kolejnych programach uwidaczniała się tendencja do zwiększania alokacji środków na cele środowiskowe i ograniczania wydatków socjalnych, przy utrzymaniu stabilnego udziału środków na rozwój rolnictwa, przetwórstwa i innych sektorów gospodarki wiejskiej (Wigier, 2019).

Changes in Agriculture and the Impact of Poland's EU Membership:

Results of a Comprehensive Literature Review

Research analyses demonstrated that Poland's EU accession and national agriculture's inclusion in Community agricultural policy represented fundamental change in operating conditions (Table 3). Demand for agricultural products and global agricultural production increased (Poczta, 2012; Poczta et al., 2009). A substantial new source of support for agricultural holding development emerged, enabling cessation of fixed asset decapitalization in the sector and its modernization (Poczta, 2020; Wigier, 2013a).

In the first twenty years post-accession, farmers' incomes increased significantly (even doubling initially), accompanied by increased labour productivity (Pawłowska, 2020; Płonka, 2021). Consequently, CAP transfers contributed to equalizing incomes between farmers and other social groups (Stępień et al., 2017; Zegar, 2023). Direct payments enabled farmers to finance household needs, current expenditure related to agricultural production (purchasing agricultural production inputs), and agricultural investments (Czubak & Sadowski, 2014; Poczta, 2012).

Determining investment support effectiveness in agricultural holdings proved difficult in analyzed studies due to problems separating subsidy impacts from other factors. However, analyses indicated that investment funds were typically utilized by large farms focused on market production, whose users aimed to develop their production (Poczta, 2020; Sass & Tabaczyński, 2020; Wigier, 2019). This deepened polarization of the entire farm population, as fixed asset consumption continued in the majority of small entities fulfilling non-productive functions (income supplementation, residential, hobby farming, food self-provision) (Golinowska, 2015; Wieliczko, 2014).

Direct payments simultaneously influenced rapid agricultural land price growth and resource capitalization. This phenomenon hindered land flow from non-commercial farms to relatively larger market-oriented ones (Nurzyńska, 2016; Wilkin, 2014). Subsidies also limited surplus labor outflow from farms to non-agricultural sectors (Zawalińska, 2011, 2019). One barrier to increasing land and labor resource transfer scale was that the established agricultural support system made small piece of agricultural land ownership profitable (favorable subsidy income to fiscal burden cost ratio) without requiring agricultural commercial production (Misiąg et al., 2020, 2023).

Zmiany w polskim rolnictwie

a oddziaływanie członkostwa Polski w UE:

wyniki zakresowego przeglądu literatury

Analizy dotychczasowych badań wskazują, że przystąpienie Polski do UE i włączenie krajowego rolnictwa we wspólnotową politykę rolną oznaczało zasadniczą zmianę warunków funkcjonowania sektora (tab. 3). Zwiększył się popyt na produkty rolne i produkcja globalna rolnictwa (Poczta, 2012; Poczta i in., 2009). Pojawiło się nowe, duże źródło wsparcia dla gospodarstw rolnych, co umożliwiło zahamowanie dekapitalizacji majątku trwałego oraz jego unowocześnienie (Poczta, 2020; Wigier, 2013a).

W pierwszych dwudziestu latach akcesji dochody rolników znacząco wzrosły – w początkowym okresie nawet się podwoiły – a równocześnie zwiększyła się wydajność pracy (Pawłowska, 2020; Płonka, 2021). Transfery z WPR przyczyniły się również do wyrównania dochodów rolników względem innych grup społecznych (Stępień i in., 2017; Zegar, 2023). Płatności bezpośrednie umożliwiły gospodarstwom rolnym finansowanie bieżących potrzeb produkcyjnych (zakup środków do produkcji rolnej) oraz realizację inwestycji rolniczych (Czubak i Sadowski, 2014; Poczta, 2012).

Określenie efektywności tych inwestycji bywało jednak trudne ze względu na problem oddzielenia wpływu dotacji od innych czynników. Analizy wskazują, że ze środków inwestycyjnych korzystały przede wszystkim duże gospodarstwa ukierunkowane na produkcję rynkową, których użytkownicy dążyli do rozwoju działalności (Poczta, 2020; Sass i Tabaczyński, 2020; Wigier, 2019). W rezultacie pogłębiało się zróżnicowanie (polaryzacja) całej zbiorowości gospodarstw, ponieważ w większości gospodarstw pełniących funkcje pozaprodukcyjne (uzupełnienie dochodów, siedlisko, hobby, samozaopatrzenie w żywność) następowało zużycie majątku trwałego (Golinowska, 2015; Wieliczko, 2014) (tab. 3).

Równocześnie płatności bezpośrednie wpływały na szybki wzrost cen ziemi rolniczej i jej kapitalizację, co utrudniało przepływ gruntów z gospodarstw nietowarowych do większych gospodarstw rynkowych (Nurzyńska, 2016; Wilkin, 2014). Dopłaty ograniczały także odpływ nadwyżkowej siły roboczej z gospodarstw rolnych do sektorów pozarolniczych (Zawalińska, 2011, 2019). Jedną z barier zwiększenia skali transferu zasobów ziemi i pracy z gospodarstw socjalnych było to, że w istniejącym systemie wsparcia rolnictwa opłacalne było posiadanie małego gospodarstwa rolnego (korzystna relacja przychodów z dopłat do kosztów fiskalnych), bez konieczności prowadzenia aktywnej działalności rolniczej (Misiąg i in., 2020, 2023).

Table 3. Selected direct and indirect effects of Poland's EU membership and common agricultural policy on domestic agriculture (2004–2022)

Tabela 3. Wybrane pośrednie i bezpośrednie efekty oddziaływania członkostwa Polski w UE i wspólnej polityki rolnej na krajowe rolnictwo w latach 2004–2022

Effects / Efekty	Positive / Pozytywne	Negative / Negatywne
Economic / Ekonomiczne	stabilization and increase of farmers' incomes through direct payments (demand and supply effects) and reduction of agricultural income disparity relative to average wages in economy (Czyżewski et al., 2020; Kata & Leszczyńska, 2021; Kata & Wosiek, 2023; Pawłowska, 2020) / stabilizacja i zwiększenie dochodów rolników przez objęcie gospodarstw rolnych płatnościami bezpośrednimi (efekty popytowe i podażowe) oraz zmniejszenie dysparytetu dochodowego rolnictwa w relacji do wynagrodzeń w gospodarce (Czyżewski i in., 2020; Kata i Leszczyńska, 2021; Kata i Wosiek, 2023; Pawłowska, 2020)	slowdown of structural changes in agriculture, particularly in area structure (increased land prices and hindered land concentration in large farms) (Kapusta, 2021; Sass & Tabaczyński, 2020) / spowolnienie zmian strukturalnych w rolnictwie, zwłaszcza w zakresie struktury obszarowej gospodarstw (wzrost cen ziemi i utrudnienie koncentracji gruntów w dużych gospodarstwach rolnych) (Kapusta, 2021; Sass i Tabaczyński, 2020)
	foreign capital and EU funds inflow resulting in agri-food industry modernization and increased demand for domestic agricultural products / napływ kapitału zagranicznego i funduszy UE skutkujący unowocześnieniem przemysłu rolno-spożywczego i zwiększeniem popytu na produkty krajowego rolnictwa	deepening division of agriculture into commercial and social; increased holding dependence on area payments (Misiąg et al., 2020, 2023); causing "crowding out effect" of own funds and credits in agriculture by public funds (Wigier, 2019) / pogłębienie podziału rolnictwa na towarowe i socjalne; zwiększenie uzależnienia gospodarstw od płatności obszarowych (Misiąg i in., 2020, 2023); wywołanie „efektu wypierania” środków własnych i kredytów w rolnictwie przez środki publiczne (Wigier, 2019)
	agricultural food producer access to the single European market (Baer-Nawrocka & Poczta, 2014; Nurzyńska, 2018; Poczta, 2020) / możliwość dostępu producentów rolnych żywności do jednolitego rynku europejskiego (Baer-Nawrocka i Poczta, 2014; Nurzyńska, 2018; Poczta 2020)	increased administrative burdens of running farms (Litwiniuk, 2015; Wieliczko, 2010) / zwiększenie obciążeń administracyjnych prowadzenia gospodarstw rolnych (Litwiniuk, 2015; Wieliczko, 2010)
	financial resource inflow for production asset investments and farms and food industry establishment development (Czubak & Sadowski, 2014; Poczta, 2020; Wigier, 2019) / napływ środków finansowych na inwestycje w majątek produkcyjny i rozwój gospodarstw rolnych i zakładów przemysłu spożywczego (Czubak i Sadowski, 2014; Poczta, 2020; Wigier, 2019)	increased income differentiation amongst farmers resulting from support distribution systems for farms of various area and economic sizes (Sass & Tabaczyński, 2020) / wzrost zróżnicowania dochodów rolników w wyniku dystrybucji wsparcia między gospodarstwa o odmiennej wielkości obszarowej i ekonomicznej (Sass i Tabaczyński, 2020)
	formation of new and efficient institutional systems and public bodies responsible for distributing support to agriculture and rural areas (Drygas & Nurzyńska, 2024) / ukształtowanie nowego i sprawnego systemu instytucji i organów publicznych odpowiadających za dystrybucję wsparcia rolnictwa i obszarów wiejskich (Drygas i Nurzyńska, 2024)	–

cont. Table 3.

c.d. tabeli 3.

Social / Społeczne	improvement in qualification levels of people working in agriculture (Dudek, 2016; Kapusta, 2021) / poprawa poziomu kwalifikacji osób pracujących w rolnictwie (Dudek, 2016, Kapusta, 2021)	–
	strengthening of social capital in rural areas through creating new financial and institutional conditions (e.g., LAGs and NGOs) (Hałasiewicz, 2023) / wzmocnienie kapitału społecznego na wsi poprzez stworzenie nowych warunków finansowych i instytucjonalnych (np. LGD i NGO) (Hałasiewicz, 2023)	–
	improvement in quality of life in rural areas, including for farming population, through development of social and technical infrastructure (Hałasiewicz, 2023) / poprawa jakości życia na obszarach wiejskich, w tym dla ludności związanej z rolnictwem, poprzez budowę i odnowę infrastruktury społecznej i technicznej (Hałasiewicz, 2023)	–
Environmental / Środowiskowe	strengthening the process of creating public goods (biodiversity, agricultural landscape, animal welfare, integrated agricultural production systems, organic production) (Borek, 2020; Nurzyńska, 2012) / wzmocnienie procesu kreowania dóbr publicznych (bioróżnorodność, krajobraz rolniczy, dobrostan zwierząt, systemy integrowanej produkcji rolnej, produkcji ekologicznej) (Borek, 2020; Nurzyńska, 2012)	increased agricultural pressure on natural environment through: CAP subsidy uses for agricultural production intensification (increased consumption of mineral fertilizers and plant protection products); increased water resource pollution (Kociszewski, 2018) / wzrost presji rolnictwa na środowisko przyrodnicze wskutek wykorzystania subsydiów WPR do intensyfikacji produkcji rolnej (wzrost zużycia nawozów mineralnych i środków ochrony roślin) oraz zwiększenia zanieczyszczeń wód (Kociszewski, 2018)
	strengthening agricultural practices through CAP instruments limiting agriculture's negative impact on natural environment (Nurzyńska, 2012) / wzmacnianie poprzez instrumenty WPR praktyk rolniczych ograniczających negatywny wpływ rolnictwa na środowisko przyrodnicze (Nurzyńska, 2012)	–
	increased ecological awareness amongst farmers (Wilkin, 2014) / wzrost świadomości ekologicznej rolników (Wilkin, 2014)	–

Source: author's own elaboration based on scoping literature review.

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeglądu literatury przedmiotu.

Foreign direct investment and EU funds contributed significantly to domestic farms and agri-food industry enterprise restructuring and modernization (Szczepaniak & Wigier, 2020). Two decades post-EU accession, the processing sector became the most modern in the EU. Through external investment fund inflows and integration with EU structures, Poland ranked seventh in the EU by export value (Szczepaniak & Wigier, 2020). This sector's high position was contributed by food industry entity price competitiveness in the common market, consisting primarily of lower labor costs. Foreign trade growth in agri-food products achieved through EU

Do restrukturyzacji i unowocześnienia krajowych gospodarstw rolnych oraz przedsiębiorstw przemysłu rolno-spożywczego znacząco przyczyniły się bezpośrednie inwestycje zagraniczne i fundusze unijne (Szczepaniak i Wigier, 2020). Po dwóch dekadach członkostwa w UE polski sektor przetwórczy należy do najnowocześniejszych w Europie. Dzięki napływowi funduszy zewnętrznych na inwestycje oraz integracji ze strukturami unijnymi Polska znalazła się na siódmym miejscu w UE pod względem wartości eksportu (Szczepaniak i Wigier, 2020). Do wysokiej pozycji tego sektora przyczyniła się konkurencyjność cenowa przedsiębiorstw przemysłu spożywczego,

accession was one of two development factors for Polish agriculture, alongside CAP financial support (Baer-Nawrocka & Poczta, 2014).

Polish agriculture's participation in the single European market (SEM) represents one of the two most important benefits, alongside financial resource inflow for development, that EU integration brought to the sector. Including national agriculture in free trade exchange systems and worker and capital flows was often an undervalued benefit of EU functioning (Nurzyńska, 2018). This influenced increased demand for agricultural and food industry products from foreign recipients (increased agri-food exports) (Poczta, 2020). National agriculture was affected by creation and shift effects in foreign trade in agri-food products, which showed comparative advantages in the open European market and improved the overall balance of goods and services exchange abroad (Baer-Nawrocka & Poczta, 2014).

Despite ongoing changes and twenty years of Polish agri-food economy functioning in the single European market and within the CAP, national agricultural structure was still described in literature as suboptimal. The clear improvement in farming income situations after Poland's EU accession, alongside increased fixed asset investment scale (increased production potential), did not fundamentally translate into desired structural changes (Czyżewski et al., 2020). Payment and subsidy inflows did not eliminate basic developmental barriers of domestic agriculture: fragmented agrarian structure, employment surplus, and technological backwardness, which determined relatively low production factor productivity (Poczta, 2021; Wilkin, 2014). Nevertheless, post-accession there was slight area structure change and informal land concentration processes in commercial farms. The number and share of small farms (below 20 ha UAA), which constituted the dominant group, decreased, whilst the group of relatively larger units (above 20 ha UAA) increased (Kapusta, 2021). This process was activated through the CAP, as economic conditions and institutional possibilities were created for family farms segment development (Zegar, 2023). However, the pace of agrarian transformations in the country remained slow (Pyrgies, 2018; Sass & Tabaczyński, 2020; Zegar, 2023).

Literature indicates the need to support changes within sector production structures, particularly regarding improving relations between individual production factors: labor inputs and land and capital resources (Poczta, 2021). Transformations aimed at reducing people working in agriculture and restoring and expanding production assets of farms focused on commercial development and participation in agri-food

wynikająca przede wszystkim z niższych kosztów pracy. Wzrost handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi, osiągnięty dzięki przystąpieniu do UE, był – obok wsparcia finansowego WPR – jednym z czynników rozwoju polskiego rolnictwa (Baer-Nawrocka i Poczta, 2014).

Uczestnictwo polskiego rolnictwa w jednolitym rynku europejskim, obok napływu środków finansowych na jego rozwój, należy do najważniejszych korzyści integracji z UE (tab. 3). Włączenie sektora w system swobodnej wymiany handlowej oraz przepływu pracowników i kapitału stanowiło często niedocenianą korzyść członkostwa (Nurzyńska, 2018). Umożliwiło to zwiększenie popytu na produkty rolnictwa i przemysłu spożywczego ze strony odbiorców zagranicznych (wzrost eksportu rolno-spożywczego) (Poczta, 2020). Na polskie rolnictwo oddziaływał także efekt kreacji i przesunięcia w handlu zagranicznym produktami rolno-spożywczymi, które wykazywały przewagi komparatywne na rynku unijnym i poprawiały bilans wymiany towarów i usług z zagranicą (Baer-Nawrocka i Poczta, 2014).

Pomimo korzystnych zmian struktura krajowego rolnictwa wciąż była określana w literaturze jako wadliwa (tab. 3). Wyraźna poprawa sytuacji dochodowej gospodarstw rolnych po przystąpieniu do UE, a także wzrost inwestycji w środki trwałe (zwiększenie potencjału produkcyjnego) nie przełożyły się na głębokie zmiany w tym zakresie (Czyżewski i in., 2020). Napływ płatności i dotacji nie zniwelował podstawowych barier rozwojowych, takich jak rozdrobniona struktura agrarna, przerost zatrudnienia oraz zapóźnienia technologiczne, które ograniczały produktywność czynników produkcji (Poczta, 2021; Wilkin, 2014). Następowala jedynie stopniowa zmiana struktury obszarowej oraz nieformalny proces koncentracji ziemi w gospodarstwach towarowych. Zmniejszył się udział dominującej grupy drobnych gospodarstw (poniżej 20 ha UR), a powiększył odsetek gospodarstw relatywnie większych (powyżej 20 ha UR) (Kapusta, 2021). Proces ten przyspieszyła WPR, która stworzyła warunki ekonomiczne i instytucjonalne do rozwoju gospodarstw rodzinnych typu farmerskiego (Zegar, 2023). Jednak tempo przemian agrarnych w Polsce pozostawało powolne (Pyrgies, 2018; Sass i Tabaczyński, 2020; Zegar, 2023).

W literaturze podkreśla się potrzebę wspierania zmian w strukturze wytwórczej sektora, zwłaszcza poprawy relacji pomiędzy poszczególnymi czynnikami produkcji, tj. nakładami pracy a zasobami ziemi i kapitału (Poczta, 2021). Wsparcie powinno sprzyjać ograniczaniu liczby osób pracujących w rolnictwie, odnawianiu i powiększaniu majątku produkcyjnego gospodarstw nastawionych na rozwój, a także

market should be supported. Two decades post-EU accession, this segment constitutes 200–300 thousand farms. Agricultural policy and projected legal regulations should focus precisely on this market oriented farms, supporting agricultural land flow, fixed asset renewal processes, and investments in modern technologies that reduce agriculture's negative impact on environment and climate (reducing greenhouse gas emissions, mineral fertilizer, and plant protection product use, water consumption reduction) whilst creating environmental public goods (biodiversity and agricultural landscape).

The analysis of collected data and research results documented that EU membership and CAP impact on Polish agriculture was heterogeneous. Some economic, environmental, and social effects appearing over the analyzed two decades were surprising and difficult to predict. The CAP mechanisms, shaped largely by criteria and conditions for accessing direct payments, agri-environmental-climate or investment subsidies, and social benefits, depended on EU Member States and particularly political decisions. The choice between agricultural policy objectives spanning market competitiveness, social cohesion, and natural environment and climate, in conditions of a country just after systemic transformation with structural delays and capital deficit, was difficult and rather focused on mitigating market changes in agriculture rather than sector modernization (Orłowski, 2023; Wigier, 2019). Support and agricultural development policy during two decades of EU membership was a compromise between mentioned objectives, often standing in contradiction with each other. However, accession enabled financing agricultural business development and investment in numerous farms where production potential was significantly raised. Before Poland's EU accession, national agricultural policy did not provide such financially significant and broad-scope support, being limited to farmers' social security and domestic agricultural market protection (Wilkin, 2014).

Poland's EU accession meant stabilizing and introducing new quality to agricultural policy. Benefits that Polish agriculture derived during the first two decades of EU integration should not be reduced solely to financial dimensions. An equally important aspect of including Polish agriculture in the CAP was forming a new system of institutional solutions and public bodies functioning for this sector. This system encompassed both formal conditions for functioning and supporting farms (shaping support instruments and organizing support allocation) and strategic agricultural policy design (Nurzyńska, 2012). Through accession, a governance system was built serving

ich aktywności na rynkach rolno-żywnościowych. Po dwóch dekadach członkostwa w UE ten segment krajowego rolnictwa obejmuje 200–300 tys. gospodarstw. Polityka rolna i projektowane regulacje prawne powinny koncentrować się właśnie na tej grupie, wspierając przepływ ziemi, odnowę majątku trwałego oraz inwestycje w nowoczesne technologie, które ograniczają negatywny wpływ rolnictwa na klimat i środowisko (m.in. redukcję emisji gazów cieplarnianych, stosowania nawozów mineralnych i środków ochrony roślin, ograniczanie zużycia wody), a równocześnie sprzyjają tworzeniu dóbr publicznych, takich jak bioróżnorodność czy krajobraz rolniczy.

Analiza zebranych danych i wyników badań wskazuje, że oddziaływanie członkostwa w UE i WPR na polskie rolnictwo było zróżnicowane. Część efektów ekonomicznych, środowiskowych i społecznych, które ujawniły się w ciągu dwóch analizowanych dekad, okazała się trudna do przewidzenia. Należy zauważyć, że instrumentarium WPR – obejmujące kryteria i warunki dostępu do płatności bezpośrednich, dotacji środowiskowych, inwestycyjnych i socjalnych – w dużej mierze zależało od decyzji politycznych państwa członkowskiego. Wybór między celami polityki rolnej, rozpiętymi pomiędzy konkurencyjnością rynkową, spójnością społeczną a ochroną środowiska i klimatu, w warunkach kraju po transformacji systemowej, z deficytem kapitału i zapóźnieniami strukturalnymi, był trudny. Polityka wsparcia była w dużej mierze nastawiona na łagodzenie skutków zmian rynkowych, a w mniejszym stopniu na modernizację sektora (Orłowski, 2023; Wigier, 2019). Przez dwie dekady członkostwa polityka rolna stanowiła kompromis pomiędzy nierzadko sprzecznymi celami. Jednocześnie akcesja umożliwiła finansowanie działalności rolniczej oraz inwestycji w licznej grupie gospodarstw, w których znacząco wzrósł potencjał produkcyjny. Przed wejściem do UE krajowa polityka rolna nie oferowała tak szerokiego i silnego wsparcia finansowego, koncentrując się głównie na zabezpieczeniu społecznym rolników oraz ochronie wewnętrznego rynku rolnego (Wilkin, 2014).

Podkreśla się również, że akcesja ustabilizowała i nadała nową jakość polityce rolnej. Korzyści, jakie osiągnęło polskie rolnictwo w ciągu pierwszych dwóch dekad integracji z UE, nie ograniczają się wyłącznie do wymiaru finansowego. Ważnym efektem było ukształtowanie nowego systemu rozwiązań instytucjonalnych i organów publicznych działających na rzecz sektora. Obejmował on zarówno projektowanie instrumentów pomocowych i organizację ich przyznawania, jak i planowanie strategiczne polityki rolnej (Nurzyńska, 2012). Dzięki akcesji powstał system instytucji odpowiedzialnych

national agriculture, created by entities responsible for planning and programming, coordination, control, monitoring, and advisory services for financial support expenditure for this sector, with ARMA playing the most important role (Drygas, 2022; Drygas & Nurzyńska, 2024; Nurzyńska, 2016). With EU accession, agricultural policy became a subject of planning and an element of the public policy system, translating into increased effectiveness and efficiency, but also stability (Wilkin, 2014; Zegar, 2023).

Two decades of Poland's EU membership contributed to significant social effects for rural populations, including people connected with farms. These included primarily quality of life improvements related not only to better financial situations but also to possibilities of using new or renovated technical infrastructure (e.g., road, water-sewage investments) and social infrastructure (e.g., rural community centers, small rural infrastructure, tourism) in rural areas. Since 2004, conditions were formed for strengthening and developing social capital in rural areas through functioning and support of local action groups (LAGs) and non-governmental organizations and initiatives. However, instruments relating to rural area social development in all three EU financial perspectives in which Poland participated had relatively lesser significance (Hałasiewicz, 2023).

Poland's EU membership impact on agriculture also had environmental-climate dimensions. From the beginning of inclusion, CAP mechanisms created possibilities for strengthening agricultural practices and activities in farms aimed at limiting their negative impact on natural environment. Direct payment and other CAP instrument use was linked to compliance with environmental protection and animal welfare standards, with additional practices creating environmental public goods being remunerated (Nurzyńska, 2012). Consequently, farmers' ecological awareness increased (Wilkin, 2014). CAP mechanisms had significant potential for adaptive practices and counteracting threats to water and biodiversity loss (e.g., agricultural land afforestation, natural habitat preservation, introduction of grassed and wooded landscape elements) (Borek, 2020). However, implementation of CAP instruments was also associated with unfavorable indirect effects in the form of using financial resources to increase plant production intensity (increased consumption of mineral fertilizers and plant protection products) (Kociszewski, 2018). Growing environmental-climate ambitions of EU agricultural policy were accompanied by increased administrative burdens for farmers and transaction costs for public administration (Litwiniuk, 2015; Wieliczko, 2010).

za programowanie, koordynację, kontrolę, monitorowanie i doradztwo przy wydatkowaniu środków finansowych, w którym kluczową rolę odegrała ARiMR (Drygas, 2022; Drygas i Nurzyńska, 2024; Nurzyńska, 2016). Polityka rolna stała się elementem systemu polityki publicznej, co przełożyło się na większą skuteczność, efektywność i stabilność (Wilkin, 2014; Zegar, 2023).

Członkostwo Polski w UE wywołało także istotne efekty społeczne dla ludności wiejskiej, w tym osób związanych z gospodarstwami rolnymi. Poprawiła się jakość życia, wynikająca nie tylko z lepszej sytuacji finansowej, lecz także z dostępu do nowej lub zmodernizowanej infrastruktury technicznej (np. drogowej, wodno-kanalizacyjnej) i społecznej (np. świetlice wiejskie, infrastruktura turystyczna). Od 2004 r. rozwijały się także warunki do wzmacniania kapitału społecznego poprzez funkcjonowanie i wsparcie lokalnych grup działania (LGD) oraz organizacji i inicjatyw pozarządowych. W literaturze podkreśla się jednak, że instrumentarium wspierające rozwój społeczny obszarów wiejskich we wszystkich trzech perspektywach finansowych UE miało relatywnie mniejsze znaczenie (Hałasiewicz, 2023).

Członkostwo w UE wywarło również istotny wpływ środowiskowo-klimatyczny. Od początku funkcjonowania mechanizmów WPR w Polsce wprowadzono możliwość wspierania praktyk rolniczych ograniczających negatywny wpływ na środowisko (tab. 3). Otrzymywanie płatności bezpośrednich oraz innych form wsparcia powiązано z przestrzeganiem norm ochrony środowiska i dobrostanu zwierząt, a dodatkowe działania proekologiczne były wynagradzane (Nurzyńska, 2012). W efekcie wzrosła świadomość ekologiczna rolników (Wilkin, 2014). Instrumenty WPR sprzyjały praktykom adaptacyjnym, takim jak zalesianie gruntów, ochrona siedlisk naturalnych czy wprowadzanie zadarnionych i zadrzewionych elementów krajobrazu (Borek, 2020). Jednocześnie jednak środki WPR były wykorzystywane do intensywności produkcji, co prowadziło do wzrostu zużycia nawozów mineralnych i środków ochrony roślin (Kociszewski, 2018). Rosnącym ambicjom środowiskowym unijnej polityki rolnej towarzyszył wzrost obciążeń administracyjnych dla rolników oraz kosztów transakcyjnych dla administracji publicznej (Litwiniuk, 2015; Wieliczko, 2010).

Pomimo korzystnych zmian społeczno-ekonomicznych sytuacja dochodowa polskich gospodarstw rolnych nadal pozostawała gorsza niż w większości krajów UE. Dochód przeciętnego gospodarstwa rodzinnego w Polsce stanowił niewiele ponad jedną trzecią poziomu dochodów gospodarstw we Francji i w Niemczech oraz nieco ponad połowę średniej

Despite favorable socio-economic changes, the income situation of Polish farms still differed negatively from average results recorded in the EU. Income from an average family farm in Poland constituted little more than one-third of corresponding income values of farms in France and Germany and more than half of the average EU farm (Płonka, 2021). Regardless, Poland's EU accession was a strong impulse for transformations within the agricultural sector and in rural areas. The first decade post-accession was described by Wilkin (2014) as the best in Polish agriculture history. The second decade of EU functioning was undoubtedly no less favorable (Chmieliński & Gorzelak, 2024).

Conclusions

Poland's EU accession and national agriculture's inclusion in Community agricultural policy represented fundamental change in operating conditions, influencing structural changes in the sector. This article utilized public statistics data and literature review to identify conditions and changes in national agriculture determining economic situations of farms. The analysis showed that during 2004–2020, Polish farms functioned under conditions of economic recovery, falling unemployment, improving living conditions, and deagrarianization processes, which favored diversification of farming population professional activity and strengthening of the commercial units segment. Regardless of observed relatively frequently unfavorable and volatile price relations in agricultural sector, as well as external shocks (COVID-19 pandemic, war in Ukraine), clear improvement in farmers' income situations was recorded.

EU CAP instruments played important roles in the analyzed process, stabilizing agricultural producers' financial positions, especially regarding income situation improvement and possibilities for growth and modernization of production within the dynamically developing agri-food sector. In the first two decades of Polish agriculture functioning in EU structures, however, no significant structural transformations in the sector were recorded, particularly in agrarian structure. These occurred in the direction of agricultural land concentration in relatively larger and commercial farms, but the scale and pace of this process were limited, which was also related to unfavorable effects of EU and national agricultural policy solutions.

This article considered various aspects of Polish agricultural sector and farms functioning after Poland's EU accession, indicating the significance of macroeconomic conditions and inclusion in CAP

unijnej (Płonka, 2021). Mimo to akcesja była silnym impulsem przeobrażeń w sektorze rolnym i na obszarach wiejskich. Pierwszą dekadę po przystąpieniu do UE Wilkin (2014) określił jako najlepszą w historii polskiego rolnictwa. Drugie dziesięć lat członkostwa było również korzystne (Chmieliński i Gorzelak, 2024).

Wnioski

Przystąpienie Polski do UE i włączenie krajowego rolnictwa we wspólnotową politykę rolną oznaczało zasadniczą zmianę warunków jego funkcjonowania, wpływając jednocześnie na procesy strukturalne w sektorze. W artykule, wykorzystując dane statystyki publicznej oraz literaturę przedmiotu, podjęto próbę rozpoznania uwarunkowań i zmian w polskim rolnictwie, które określały sytuację ekonomiczną gospodarstw rolnych. Z przeprowadzonej analizy wynika, że w latach 2004–2020 polskie gospodarstwa rolne funkcjonowały w warunkach ożywienia gospodarczego, spadku bezrobocia, poprawy warunków życia oraz procesów dezagraryzacji, sprzyjających dywersyfikacji aktywności zawodowej ludności rolniczej i wzmocnieniu segmentu gospodarstw towarowych. Pomimo niesprzyjających, a niekiedy pogarszających się relacji cenowych w rolnictwie, a także wystąpienia szoków zewnętrznych (pandemia COVID-19, wojna w Ukrainie), odnotowano wyraźną poprawę sytuacji dochodowej rolników.

Ważną rolę w tym procesie odegrały instrumenty wspólnej polityki rolnej, które stabilizowały sytuację finansową producentów rolnych, szczególnie w zakresie poprawy dochodów oraz możliwości rozwoju i modernizacji produkcji w ramach dynamicznie rozwijającego się sektora rolno-żywnościowego. W analizowanym okresie, obejmującym dwie pierwsze dekady członkostwa Polski w UE, nie nastąpiły jednak znaczące zmiany strukturalne w sektorze, zwłaszcza w strukturze agrarnej. Procesy koncentracji gruntów rolnych we względnie większych i towarowych gospodarstwach rolnych miały miejsce, jednak ich skala i tempo były ograniczone, co pozostawało w związku również z niekorzystnymi efektami oddziaływania rozwiązań unijnej i krajowej polityki rolnej.

W artykule rozważono różne aspekty funkcjonowania polskiego rolnictwa i gospodarstw rolnych po akcesji do UE, zwracając uwagę na znaczenie

mechanisms for this process. Regardless of numerous studies in this area, the intention of this analysis was an attempt to discuss and synthesize results of many studies conducted during the first two decades since accession to EU structures. The limitation for conclusions formulated regarding relationships between national agriculture and its economic and institutional environment was the possibility of capturing them only indirectly.

Nevertheless, based on the author's assessment and conclusions from analyzed research findings, Poland's EU membership during 2004–2022 was beneficial for agricultural sector and farms. Due to emerging global economic, political, and climate-environmental challenges, Polish agricultural sector participation in EU structures requires shaping agricultural policy directed towards correcting conditions and support allocation regarding accelerating technological modernization (e.g., greater dissemination of digital agriculture solutions) and innovation, as well as strengthening farmers' market positions (through supporting horizontal integration and development of short food supply chains). Creating incentive systems for developing environmentally and socially sustainable agricultural production will also be important.

uwarunkowań makroekonomicznych oraz objęcia sektora instrumentami WPR. Choć w literaturze przedmiotu powstało już wiele opracowań w tym zakresie, intencją autora było dokonanie syntezy oraz omówienia wyników licznych badań przeprowadzonych w ciągu dwóch dekad od przystąpienia do struktur unijnych. Ograniczeniem dla formułowanych wniosków była możliwość uchwycenia związków między rolnictwem a jego otoczeniem gospodarczym i instytucjonalnym jedynie w sposób pośredni.

Niemniej jednak, w świetle analizy oraz na podstawie przytoczonych badań, członkostwo Polski w UE w latach 2004–2022 należy uznać za korzystne dla rolnictwa i gospodarstw rolnych. W obliczu nowych wyzwań o charakterze ekonomicznym, politycznym i klimatyczno-środowiskowym, udział polskiego rolnictwa w strukturach unijnych wymaga jednak prowadzenia polityki rolnej ukierunkowanej na bardziej efektywną alokację wsparcia oraz przyspieszenie modernizacji technologicznej (np. szersze wykorzystanie rozwiązań rolnictwa cyfrowego) i innowacyjności. Istotne jest również wzmocnienie pozycji rynkowej rolników poprzez rozwój integracji poziomej i krótkich łańcuchów dostaw żywności. Ważnym kierunkiem będzie także tworzenie systemu zachęt do prowadzenia produkcji rolnej w sposób zrównoważony – zarówno środowiskowo, jak i społecznie.

References / Bibliografia

- Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR). (2023). *Platności bezpośrednie: informacja miesięczna*. <https://www.gov.pl/web/arimr/platnosci-bezposrednie2>
- Ambroziak, Ł. (2021). Znaczenie agrobiznesu w gospodarce Polski: analiza z wykorzystaniem tablic przepływów międzygałęziowych. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej / Problems of Agricultural Economics*, 368(3), 3–28. <https://doi.org/10.30858/zer/138427>
- Arksey, H., & O'Malley, L. (2005). Scoping Studies: Towards a Methodological Framework. *International Journal of Social Research Methodology*, 8(1), 19–32. <https://doi.org/10.1080/1364557032000119616>
- Baer-Nawrocka, A., & Poczta, W. (2014). Przemiany w rolnictwie. In: I. Nurzyńska & W. Poczta (Eds.), *Polska wieś 2014. Raport o stanie wsi* (pp. 85–124). Wydawnictwo Naukowe Scholar; Fundacja na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa (FDPA). https://www.fdpa.org.pl/uploads/downloader/Polska-wies-2014_intl.pdf
- Baer-Nawrocka, A., & Poczta, W. (2016). Polskie rolnictwo na tle rolnictwa Unii Europejskiej. In: J. Wilkin & I. Nurzyńska (Eds.), *Polska wieś 2016. Raport o stanie wsi* (pp. 81–106). Wydawnictwo Naukowe Scholar; Fundacja na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa (FDPA). <https://www.fdpa.org.pl/polska-wies-2016-raport-o-stanie-wsi>
- Baer-Nawrocka, A., & Poczta, W. (2018). Rolnictwo polskie – przemiany i zróżnicowanie regionalne. In: J. Wilkin & I. Nurzyńska (Eds.), *Polska wieś 2018. Raport o stanie wsi* (pp. 87–112). Wydawnictwo Naukowe Scholar; Fundacja na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa (FDPA). <https://www.fdpa.org.pl/uploads/downloader/Wies2018.pdf>
- Baer-Nawrocka, A., & Poczta, W. (2020). Struktura polskiego rolnictwa. In: J. Wilkin & A. Hałasiewicz (Eds.), *Polska wieś 2020. Raport o stanie wsi* (pp. 75–94). Wydawnictwo Naukowe Scholar; Fundacja na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa (FDPA). <https://www.fdpa.org.pl/uploads/templates/Wies2020.pdf>
- Baer-Nawrocka, A., & Poczta, W. (2022). Nowe szanse i zagrożenia dla polskiego rolnictwa wynikające z polityki unijnej i sytuacji globalnej. In: J. Wilkin & A. Hałasiewicz (Eds.), *Polska wieś 2022. Raport o stanie wsi* (pp. 83–98). Wydawnictwo Naukowe Scholar; Fundacja na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa (FDPA). https://www.fdpa.org.pl/uploads/ekologiczne/Raport2022_4.pdf
- Barcz, J., Górka, M., & Wyrozumska, A. (2023). *Instytucje i prawo Unii Europejskiej: Podręcznik dla kierunków prawa, zarządzania i administracji* (7th Ed.). Wolters Kluwer Polska.
- Borek, R. (2020). Ocena potencjału Wspólnej Polityki Rolnej w ochronie wód i bioróżnorodności. *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego*, 3, 56–71. <https://www.cdr.gov.pl/images/ZDR/2019/ZDR-2019-3.pdf>
- Chmieliński, P., & Gorzelak, G. (2024). *Polska wieś i polskie rolnictwo 20 lat w Unii Europejskiej*. IRWiR PAN. https://admin2.irwirpan.waw.pl/dir_upload/site/files/IRWiR_PAN/IRWiR_XXUE.pdf
- Colquhoun, H.L., Levac, D., O'Brien, K.K., Straus, S., Tricco, A.C., Perrier, L., Kastner, M., & Moher, D. (2014). Scoping Reviews: Time for Clarity in Definition, Methods, and Reporting. *Journal of Clinical Epidemiology*, 67(12), 1291–1294. <https://doi.org/10.1016/j.jclinepi.2014.03.013>
- Czubak, W., & Sadowski, A. (2014). Wpływ modernizacji wspieranych funduszami UE na zmiany sytuacji majątkowej w gospodarstwach rolnych w Polsce. *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 2(32), 45–57. <https://www1.up.poznan.pl/jard/index.php/jard/article/view/361/460>
- Czyżewski, A., Kata, R., & Matuszczak, A. (2020). Wpływ wydatków budżetowych na zmiany strukturalne i dochody w rolnictwie w warunkach funkcjonowania w Polsce instrumentów WPR. *Ekonomista*, 6, 781–811. <https://doi.org/10.52335/dvqp.te199>
- Czyżewski, A., & Matuszczak, A. (2014). Budżet rolny Polski przed wstąpieniem do Unii Europejskiej i po akcesji. Poziom, dynamika i tendencje. In: I. Nurzyńska & W. Poczta (Eds.), *Polska wieś 2014. Raport o stanie wsi* (pp. 225–255). Wydawnictwo Naukowe Scholar; Fundacja na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa (FDPA). <https://www.fdpa.org.pl/raport-o-stanie-wsi-polska-wies-2014>
- Czyżewski, A., Poczta-Wajda, A., & Sapa, A. (2010). Przepływy finansowe między Polską a Unią Europejską w ramach Wspólnej Polityki Rolnej na tle wyników ekonomicznych rolnictwa. *Wies i Rolnictwo*, 2(147), 109–122. <https://doi.org/10.53098/wir.2010.2.147/07>
- Ćwiklicki, M. (2020). *Metodyka przeglądu zakresu literatury (scoping review)*. Munich Personal RePEc Archive, 104370. University Library of Munich. <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/104370/>
- Drygas, M. (2022). Doświadczenia Polski we wspieraniu obszarów wiejskich ze środków II filara WPR. In: J. Wilkin & A. Hałasiewicz (Eds.), *Polska wieś 2022. Raport o stanie wsi*. (pp. 99–118). Wydawnictwo Naukowe Scholar; Fundacja na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa (FDPA). https://www.fdpa.org.pl/uploads/ekologiczne/Raport2022_4.pdf
- Drygas, M., & Nurzyńska, I. (2024). Instytucje wspierające rozwój wsi i rolnictwa w ramach Wspólnej Polityki Rolnej. In: P. Chmieliński & G. Gorzelak (Eds.), *Polska wieś i polskie rolnictwo 20 lat w Unii Europejskiej*. (pp. 51–72). IRWiR PAN. https://admin2.irwirpan.waw.pl/dir_upload/site/files/IRWiR_PAN/IRWiR_XXUE.pdf
- Dudek, M. (2016). Przesłanki i formy publicznego wsparcia rozwoju kapitału ludzkiego w polskim rolnictwie. *Marketing i Rynek*, 3, 125–133.

- Eurostat. (2013). *European System of Accounts 2010*. <https://doi.org/10.2785/16644>
- Eurostat. (2023). *Annual National Accounts (nama10)*. https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/nama10_esms.htm
- Główny Urząd Statystyczny (GUS). (2012). *Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2010 r.* <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rolnictwo-lesnictwo/rolnictwo/charakterystyka-gospodarstw-rolnych-w-2010-r-5,3.html>
- Główny Urząd Statystyczny (GUS). (2014–2023). *Rocznik Statystyczny Rolnictwa*. <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/>
- Główny Urząd Statystyczny (GUS). (2022). *Powszechny Spis Rolny 2020. Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2020 r.* <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rolnictwo-lesnictwo/psr-2020/powszechny-spis-rolny-2020-charakterystyka-gospodarstw-rolnych-w-2020-r-6,1.html>
- Główny Urząd Statystyczny (GUS). (2023). *Roczne wskaźniki ekonomiczne. Część III*. <https://stat.gov.pl/wskaźniki-makroekonomiczne/>
- Główny Urząd Statystyczny (GUS). (2025). *Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2023 r.* <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rolnictwo-lesnictwo/rolnictwo/charakterystyka-gospodarstw-rolnych-w-2023-r-5,6.html>
- Golinowska, S. (2015). *Nasza Europa: 15 lat Polski w UE. Korzyści i wyzwania. Główne wnioski, uzupełnienia i komentarze do Raportu CASE*. Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych (CASE). https://case-research.ecms.pl/files/?id_plik=6039
- Hałasiewicz, A. (2023). Wizja wsi 2044 – od wiejskości do lokalności. In: M. Halamska, M. Kłodziński & M. Stanny (Eds.), *Polska wieś 2044. Wizja rozwoju*. (pp. 53–56). IRWiR PAN. https://www.irwirpan.waw.pl/polski/Polska_wies_2044/Polska_wies_2044_WIZJA_ROZWOJU.pdf
- Kapusta, F. (2021). Piętnaście lat rolnictwa polskiego w Unii Europejskiej. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej / Problems of Agricultural Economics*, 4(369), 5–24. <https://doi.org/10.30858/zer/142839>
- Kata, R., & Leszczyńska, M. (2021). Stability and Social Sustainability of Farm Household Income in Poland in 2003–2020. *Agriculture*, 11(12), 1296. <https://doi.org/10.3390/agriculture11121296>
- Kata, R., & Wosiek, M. (2023). Skala i determinanty zmienności dochodów gospodarstw rolniczych w Polsce. *Optimum. Economic Studies*, 4(114), 42–59. <https://doi.org/10.15290/>
- Kociszewski, K. (2018). Changes in the Environmental Impact of Polish Agriculture After the Accession to the European Union. *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 50(4), 385–393. <https://doi.org/10.17306/J.JARD.2018.00437>
- Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa (KOWR). (2023). Wyniki polskiego handlu zagranicznego towarami rolnospożywczymi za cały 2022 r. – rekordowy wzrost wartości polskiego eksportu. <https://www.gov.pl/web/kowr/handel-zagraniczny-produktami-rolno-spozywczymi>
- Kwieciński, A., & Zawalińska, K. (2019). Rolnictwo. In: P. Kowalski, S. Golinowska & B. Błaszczak (Eds.), *Nasza Europa: 15 lat w Unii Europejskiej. Wartości, instytucje, swobody, polityki sektorowe, problemy i kluczowe wyzwania*. (pp. 115–123). Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych (CASE). https://case-research.eu/app/uploads/2024/06/id_plik5973-1.pdf
- Lawson, T. (2006). The Nature of Heterodox Economics. *Cambridge Journal of Economics*, 30(4), 483–505. <https://doi.org/10.1093/cje/bei093>
- Leszczyńska, M. (2018). Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa a rozwój gospodarki i społeczeństwa. *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy*, 56(4), 289–298. <https://doi.org/10.15584/nsawg.2018.4.23>
- Litwiniuk, P. (2015). Uproszczenia Wspólnej Polityki Rolnej – nośny slogan czy absolutna konieczność? *Studia Iuridica Agraria*, 13, 101–116. <https://doi.org/10.15290/sia.2013.11.08>
- Lovec, M.L. (2023). Common Agricultural Policy: Reformist Context, Veto Players and Symbolic Change. *Future Europe Journal*, 3, 64–72. <https://doi.org/10.53121/ELFFEJ3>
- Łączyński, A. (2023). Uwarunkowania rozwoju polskiego rolnictwa. W: P. Łysoń (red. nauk.), *Konsekwencje zmian demograficznych dla rozwoju rolnictwa*. Materiały z III Kongresu Demograficznego, Część 16. Główny Urząd Statystyczny (GUS). <https://kd.stat.gov.pl/publikacje>
- Łopaciuk, W. (2011). Zmiany w polskim rolnictwie po wejściu do UE. In: W. Łopaciuk Ed., *Wpływ Wspólnej Polityki Rolnej na rolnictwo* (pp. 50–62). Program Wieloletni 2011–2014, 9. IERiGŻ PIB. <https://open.icm.edu.pl/handle/123456789/3681>
- Misiąg, W., Braja, M., Misiąg, J., Palimaka, K., Rodzinka, J., & Skica, T. (2023). *Zintegrowany system wsparcia rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich*. Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie. https://zielonyblog.wsiz.edu.pl/wp-content/uploads/2024/03/Zintegrowany_system_wsparcia.pdf
- Misiąg, J., Misiąg, W., Palimaka, K., Rodzinka, J., & Skica, T. (2020). *Mechanizmy wsparcia rozwoju obszarów wiejskich oraz rolnictwa ekologicznego w Polsce*. Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie.
- Nurzyńska I. (2012). Syntetyczny obraz krajowej i unijnej polityki wobec obszarów wiejskich. In: J. Wilkin & I. Nurzyńska (Eds.), *Polska wieś 2012. Raport o stanie wsi* (pp. 175–200). Wydawnictwo Naukowe Scholar; Fundacja na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa (FDPA). <https://www.fdpa.org.pl/polska-wies-2012-raport-o-stanie-wsi>

- Nurzyńska, I. (2016). Polska wieś i rolnictwo jako beneficjenci funduszy Unii Europejskiej. In: J. Wilkin I. Nurzyńska (Eds.), *Polska wieś 2016. Raport o stanie wsi* (pp. 107–126). Wydawnictwo Naukowe Scholar; Fundacja na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa (FDPA). <https://www.fdpa.org.pl/polska-wies-2016-raport-o-stanie-wsi-v1>
- Nurzyńska, I. (2018). Polska jako beneficjent Wspólnej Polityki Rolnej. In: J. Wilkin I. Nurzyńska (Eds.), *Polska wieś 2018. Raport o stanie wsi* (pp. 135–156). Wydawnictwo Naukowe Scholar; Fundacja na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa (FDPA). <https://www.fdpa.org.pl/polska-wies-2018-raport-o-stanie-wsi-v1>
- Nurzyńska, I. (2020). Znaczenie członkostwa w Unii Europejskiej dla rozwoju wsi i rolnictwa w Polsce. In: J. Wilkin & A. Hałasiewicz (Eds.), *Polska wieś 2020. Raport o stanie wsi* (pp. 95–114). Wydawnictwo Naukowe Scholar; Fundacja na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa (FDPA). <https://www.fdpa.org.pl/uploads/templates/Wies2020.pdf>
- Orłowski, W.M. (2023). Cichej rewolucji ciąg dalszy. In: M. Halamska, M. Kłodziński & M. Stanny (Eds.), *Polska wieś 2044. Wizja rozwoju* (pp. 93–98). IRWiR PAN. https://www.irwirpan.waw.pl/polski/Polska_wies_2044/14_Witold_M._Orlowski_Polska_wies_2044_WIZJA_ROZWOJU.pdf
- Pawłowska, A. (2020). *Dekompozycja dochodów gospodarstw rolnych przy wykorzystaniu metody kontrfaktycznej*. Studia i Monografie, 180. IERiGŻ PIB.
- Płonka, R. (2021). Sytuacja dochodowa oraz poziom wsparcia publicznego towarowych gospodarstw rolnych w wybranych krajach UE. *Wiadomości Statystyczne. The Polish Statistician*, 66(12), 24–53. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0015.5594>
- Poczta, W. (2012). Przemiany w rolnictwie ze szczególnym uwzględnieniem przemian strukturalnych. In: J. Wilkin & I. Nurzyńska (Eds.), *Polska wieś 2012. Raport o stanie wsi* (pp. 65–99). Wydawnictwo Naukowe Scholar; Fundacja na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa (FDPA). https://www.fdpa.org.pl/uploads/downloader/polska-wies-2012-pl1.pdf?utm_source=chatgpt.com
- Poczta, W. (2020). Przemiany w rolnictwie polskim w okresie transformacji ustrojowej i akcesji Polski do UE. *Wies i Rolnictwo*, 2(187), 57–77. <https://doi.org/10.53098/wir022020/03>
- Poczta, W. (2021). Największe korzyści z akcesji Polski do UE w sektorze rolno-żywnościowym. In: W.M. Orłowski (Ed.), *Gdzie naprawdę są konfitury? Najważniejsze gospodarcze korzyści członkostwa Polski w Unii Europejskiej* (pp. 136–151). Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego. <https://doi.org/10.31338/uw.9788323549551.pp.136-151>
- Poczta, W., Czubak, W., & Pawlak, K. (2009). Zmiany w wolumenie produkcji i dochodach rolniczych w warunkach akcesji Polski do UE. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, 321(4), 40–52. https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.70e3f68e-f107-31cb-ba32-da78414cf4a1/c/Poczta_Czubak_Pawlak.pdf
- Pyrgies, J. (2018). *Rynek ziemi rolniczej w Polsce*. Towarzystwo Ekonomistów Polskich. https://tep.org.pl/wp-content/uploads/Rynek-ziemi-rolniczej_Pyrgies.pdf
- Sadowski, A., & Antczak, W. (2012). Kierunki wykorzystania dopłat bezpośrednich przez gospodarstwa rolne położone w wybranych województwach. *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 26(4), 103–113. <https://www1.up.poznan.pl/jard/index.php/jard/article/view/582>
- Sass, R., & Tabaczyński, K. (2020). Wpływ płatności bezpośrednich na dochody gospodarstw rolnych. *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego*, 3(101), 21–35. <https://www.cdr.gov.pl/images/ZDR/2020/ZDR-2020-3.pdf>
- Stępień, S., Smędzik-Ambroży, K., & Guth, M. (2017). Oddziaływanie Wspólnej Polityki Rolnej na zrównoważenie ekonomiczno-społeczne gospodarstw rolnych na przykładzie Polski. *Wies i Rolnictwo*, 4(177), 39–58. <https://doi.org/10.53098/wir042017/02>
- Szczepaniak, I., & Wigier, M. (2020). Polski biznes rolno-spożywczy wczoraj i dzisiaj – czynniki sukcesu. In: R. Przygodzka & E. Gruszewska (Eds.), *Instytucjonalne i strukturalne aspekty rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich. Księga poświęcona pamięci dr. hab. Adama Sadowskiego profesora Uniwersytetu w Białymstoku* (pp. 233–256). Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku. <https://doi.org/10.15290/isarrow.2020.11>
- TNS OBOP. (2011). Polska wieś i rolnictwo 2011. Wiosna 2011. Retrieved September 18, 2025, from <https://www.gov.pl/attachment/8d26aa74-78a5-4e25-b8fa-ddd8a3819433>
- Tomczak, F. (2009). *Ewolucja wspólnej polityki rolnej UE i strategia rozwoju rolnictwa polskiego*. Program Wieloletni 2005–2009, 125. IERiGŻ PIB. <https://open.icm.edu.pl/handle/123456789/4465>
- Wąs, A., Malak-Rawlikowska, A., & Majewski, E. (2018). Nowy model funkcjonowania Wspólnej Polityki Rolnej UE po roku 2020 – wyzwania dla Polski. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej / Problems of Agricultural Economics*, 357(4), 33–59. <https://doi.org/10.30858/zer/100702>
- Wieliczko, B. (2010). Bariery administracyjne i koszty transakcyjne Wspólnej Polityki Rolnej w Polsce. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, 325(4), 69–86. <http://www.zer.waw.pl/BARIERY-ADMINISTRACYJNE-I-KOSZTY-TRANS-AKCYJNE-WSPOLNEJ-POLITYKI-ROLNEJ-W-POLSCE.83394.0.1.html>
- Wieliczko, B. (Ed.). (2014). *„Budżet rolny” a konkurencyjność polskiego rolnictwa*. Program Wieloletni 2011–2014, 111. IERiGŻ PIB. <https://open.icm.edu.pl/handle/123456789/7910>
- Wigier, M. (2013a). Model rozwoju rolnictwa polskiego w świetle efektów realizacji WPR. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, 334(1), 22–41. <http://www.zer.waw.pl/MODEL-ROZWOJU-ROLNICTWA-POLSKIEGO-W-SWIE-TLE-EFEKTOW-REALIZACJI-WPR.83477.0.1.html>

- Wigier, M. (2013b). Wpływ polityki rolnej na zmiany strukturalne w rolnictwie. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, 337(4), 3–19. <http://www.zer.waw.pl/Wplyw-polityki-rolnej-na-zmiany-strukturalne-w-rolnictwie,83504,0,1.html>
- Wigier, M. (2019). *Alokacyjne i dystrybucyjne dylematy polityki rolnej na przykładzie polskiego sektora rolno-spożywczego w okresie 1989–2018*. Studia i Monografie, 174. IERiGŻ PIB.
- Wilkin, J. (2014). Bilans 10 lat członkostwa Polski w Unii Europejskiej dla rolnictwa i obszarów wiejskich. In: I. Nurzyńska & W. Poczta (Eds.), *Polska wieś 2014. Raport o stanie wsi* (pp. 11–25). Wydawnictwo Naukowe Scholar; Fundacja na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa (FDPA). <https://www.fdpa.org.pl/raport-o-stanie-wsi-polska-wies-2014>
- Włodarczyk, B. (2022). Prawne instrumenty ochrony środowiska i przeciwdziałania zmianom klimatu we Wspólnej Polityce Rolnej na lata 2023–2027. *Przegląd Prawa Rolnego*, 2(31), 11–26. <https://doi.org/10.14746/ppr.2022.31.2.1>
- Włodarczyk, J. (2012). Współczesna ekonomia heterodoksyjna – wybrane zagadnienia. In: S. Czaja, A. Becla, J. Włodarczyk, & T. Poskrobko (Eds.), *Wyzwania współczesnej ekonomii. Wybrane problemy* (pp. 138–147). Difin.
- Wrzaszcz, W. (2023). Zielona transformacja polityki rolnej w Unii Europejskiej. In: M. Burchard-Dziubińska & K. Prandecki (Eds.), *Zielone finanse* (pp. 81–112). Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN, Polska Akademia Nauk. <https://publikacje.pan.pl/chapter/127148/wrzaszcz-wioletta-zielone-finance-2023-zielona-transformacja-polityki-rolnej-w-unii-europejskiej-br?language=pl>
- Zawalińska, K. (2011). *Ocena wpływu makroekonomicznego Wspólnej Polityki Rolnej na rozwój gospodarczy Polski*. [Expert opinion for the Ministry of Agriculture and Rural Development]. IRWiR PAN.
- Zawalińska, K. (2019). Special Study: The Role of CAP Rural Development Programs in Creating Rural Jobs in Poland. In: S.M. Davidova, K.J. Thomson & A.K. Mishra (Eds.), *Rural Policies and Employment. TransAtlantic Experiences* (pp. 301–313). World Scientific. https://doi.org/10.1142/9781786347091_0019
- Zawalińska, K. (2024). Wspólna Polityka Rolna: dylematy i kontrowersje. W poszukiwaniu naukowych podstaw jej zrozumienia. In: P. Chmielinski & G. Gorzelak (Eds.), *Polska wieś i rolnictwo. 20 lat w Unii Europejskiej*. (pp. 91–115). IRWiR PAN. <https://doi.org/10.53098/978-83-89900-78-4>
- Zawojńska, A. (2017). The Pros and Cons of the EU Common Agricultural Policy. In: A. Raupelienė (Ed.), *Rural Development 2017: Bioeconomy Challenges: Proceedings of the 8th International Scientific Conference, 23–24 November, 2017* (pp. 1433–1438). Aleksandras Stulginskis University. <http://doi.org/10.15544/RD.2017.158>
- Zegar, J.S. (2018). *Kwestia agrarna w Polsce*. IERiGŻ PIB.
- Zegar, J.S. (2023). Transformation of Family Farming in the Second Decade of the 21st Century / Transformacja rolnictwa rodzinnego w drugiej dekadzie XXI wieku. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej / Problems of Agricultural Economics*, 374(1), 1–19. <https://doi.org/10.30858/zer/161785>
- Ziętara, W., & Mirkowska, Z. (2023). Concentration of Dairy Cow Breeding and Competitiveness of Polish Farms Specialized in Milk Production. *Annals of the Polish Association of Agricultural and Agribusiness Economists*, 25(2), 168–181. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0016.2867>

Submission date / Data nadesłania: 13.03.2025.

Final revision date / Data ostatniej recenzji: 17.06.2025.

Acceptance date / Data akceptacji: 30.07.2025.

© 2025 Dudek, M. This is an open access article licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Autorskie prawa osobiste: Dudek, M. (2025). Niniejszy artykuł został opublikowany w otwartym dostępie na licencji Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

